

Obiteljska religijska socijalizacija i religioznost studenata

Brajković, Laura

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Rijeci, Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:189:417548>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-03**



Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Teacher Education - FTERI Repository](#)



SVEUČILIŠTE U RIJECI
UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

Laura Brajković

Obiteljska religijska socijalizacija i religioznost studenata

DIPLOMSKI RAD

Rijeka, 2019.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI
Diplomski studij Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja

Obiteljska religijska socijalizacija i religioznost studenata
DIPLOMSKI RAD

Predmet: Sociologija obitelji
Mentor: izv. prof. dr. sc. Željko Boneta
Studentica: Laura Brajković
Matični broj: 0299008452

Rijeka, srpanj 2019.

Zahvaljujem svima na Učiteljskome fakultetu u Rijeci, a ponajprije mentoru izv. prof. dr. sc. Željku Boneti na strpljivosti i pruženoj podršci u svakome trenutku pisanja rada.

Zahvalna sam svojoj užoj i široj obitelji i prijateljima na velikoj podršci tijekom cijelog školovanja, a posebno tijekom pisanja rada. Posebno mami, tati, bratu, svekrvi i svekru.

Najveće hvala Bogu i mojim najvećim osloncima i ljubavima, mužu Filipu, kćeri Juditi te još jednoj zasada nerođenoj kćeri.

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da sam diplomski rad izradila samostalno, uz preporuke i savjetovanje s mentorom. U izradi rada pridržavala sam se Uputa za izradu diplomskog rada i poštivala odredbe Etičkog kodeksa za studente/studentice Sveučilišta u Rijeci o akademskom poštenju.

Sažetak

Istraživanja u Hrvatskoj vezana uz religioznost mladih pokazuju proturječne tendencije, istodobno dolazi do stabilizacije religijskog vjerovanja, ali i opadanja religijske samoidentifikacije i participacije među mladima (Ilišin, 2014, Boneta, 2016). Cilj rada jest uočiti rasprostranjenost i analizirati dvije dimenzije religioznosti među studentima – tradicionalne i aktualne te uvidjeti utjecaj različitih agensa na religioznost fokusirajući se na ulogu obitelji kao agensa religijske socijalizacije. Rad se temelji na anketi provedenoj među studentima Sveučilišta u Rijeci. Osim detaljne analize dviju dimenzija religioznosti – tradicionalne i aktualne, problematizirat će se i veza sociodemografskih karakteristika ispitanika i religioznosti studenata.

Ključne riječi: religijska socijalizacija, studenti, obitelj, tradicionalna religioznost, aktualna religioznost

Summary

Research in Croatia related to youth religiosity shows contradictory tendencies; at the same time religious beliefs are stabilizing, and religious self-identification and participation among young people is declining (Ilišin, 2014, Boneta, 2016). The aim of the paper is to detect the range and analyze the two dimensions of religiosity among students - both traditional and current, and to see the influence of different agents on religiosity by focusing on the role of the family as an agent of religious socialization. The paper is based on a survey conducted among students at the University of Rijeka. In addition to a detailed analysis of the two dimensions of religiosity - both traditional and current, the relationship between the sociodemographic characteristics of students and the religiosity of students is also being problematized.

Key words: religious socialization, students, family, traditional religiosity, current religiosity

Sadržaj

1. UVOD.....	1
2. TEORIJSKI OKVIR ISTRAŽIVANJA	3
2.1. TEORIJSKO POLAZIŠTE	3
2.1.1. <i>Religioznost u svijetu i Hrvatskoj</i>	6
2.1.2. <i>Religijska socijalizacija</i>	14
2.2. DOSADAŠNJA ISTRAŽIVANJA – KRITIČKI OSVRT	17
3. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	21
3.1. CILJ, ZADACI I HIPOTEZE.....	21
3.2. PRIKUPLJANJE PODATAKA I STRUKTURA UZORKA	22
4. REZULTATI I RASPRAVA	25
4.1. TRADICIONALNA RELIGIOZNOST	25
4.2. AKTUALNA RELIGIOZNOST	31
4.2.1. <i>Religijska vjerovanja</i>	31
4.2.2. <i>Religijsko ponašanje</i>	34
4.2.3. <i>Religijski stavovi</i>	40
4.3. VEZA TRADICIONALNE I AKTUALNE RELIGIOZNOSTI	45
4.4. UTJECAJ RAZLIČITIH AGENSA NA RELIGIOZNOST	54
5. ZAKLJUČAK.....	62
6. LITERATURA	65

1. UVOD

Od postanka svijeta i čovjeka postoji i pojam religije, oblik ljudskoga vjerovanja koji uključuje različite simbole i obrede (Giddens, 2007). Pojam religije sveobuhvatan je pojam koji se tumači na razne načine. Budući da u svijetu postoje brojne religije nemoguće je pronaći samo jednu definiciju koja bi prikazala sve načine na koje se određena religija doživljava (Pavić, 2016). Ono što je zajedničko svim religijama jesu određeni simboli, osjećaji poniznosti i strahopoštovanja te obredi i ceremonije u kojima zajedno sudjeluje skupina vjernika (Giddens, 2007).

Značajni sociološki pristupi religiji jesu oni trojice sociologa: Durkheima, Marxa i Webera. Durkheim smatra da su članovi neke religijske zajednice snažno povezani i imaju čvrst moralni poredak zbog zajedničkih uvjerenja i vjerovanja te zajedničkih religijskih obreda (Durkheim, 2003; prema Boneta, 2007). Marx ističe da religija manipulira pojedincima te ih tjera na poniznost i potlačenost (Giddens, 2007). Weber najviše naglašava da religija često donosi neke veće društvene promjene (Giddens, 2007). Sva trojica smatrali su da će religijski utjecaj u budućnosti sve više slabjeti te se može reći da su predvidjeli pojavu sekularizacije (Giddens, 2007). Sekularizacija se odnosi na proces slabljenja religije u društvu, no mnogi kritičari poriču slabljenje religije te tvrde kako je religija i dalje jaka, samo što se sve češće pojavljuje u nekim novim oblicima (Giddens, 2007).

Kada govorimo o religioznosti, možemo govoriti o pojmu tradicionalne religioznosti te aktualne religioznosti. Mnogi se izjašnjavaju kao pripadnici religije koja im je tradicionalno „prenesena“ u obitelji (krštenje i sl.), ali ne slijede pravila religijske organizacije (npr. Crkve) niti primjenjuju religiju u svakodnevnome životu (Pavić, 2016). U tom slučaju govorimo o tradicionalnoj religioznosti te tradicionalnoj konfesionalnosti. Aktualna religioznost i aktualna konfesionalnost odnose se na pojedince koji slijede pravila religijske organizacije te primjenjuju religiju u svakodnevnome životu (Pavić, 2016).

U ovome radu pojam religije i religioznosti ponajprije se odnosi na kršćansku religiju, jer je istraživanje provedeno u Hrvatskoj, gdje većina ljudi, prema podacima Državnog zavoda za statistiku, na popisu stanovništva iz 2011. godine pripada katoličkoj vjeroispovijesti¹(86,28%).

U obiteljima koje daju važnost religiji i religijskom vjerovanju, religijska socijalizacija djece započinje od najranije dobi (Boneta, Ivković, Šanko-Brletić, 2013). Obitelj kao jedan od agensa religijske socijalizacije spada u neformalni oblik religijske socijalizacije te je u najranijoj dobi najvažniji i najintenzivniji za dijete (Boneta i sur., 2013). Osim neformalnih, postoje i formalni oblici religijske socijalizacije koji se mogu odvijati u odgojno-obrazovnim ustanovama te unutar religijskih ustanova (npr. vjeronauk).

Osim obitelji koja najviše utječe na religioznost u ranijem djetinjstvu, u radu će se analizirati i utjecaj drugih agensa na religioznost: prijatelji, mediji, nastavnici, Crkva, mjesto stanovanja, spol, stupanj obrazovanja majke i oca, imovinsko stanje.

¹ Preuzeto s https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2012/SI-1469.pdf

2. TEORIJSKI OKVIR ISTRAŽIVANJA

2.1. Teorijsko polazište

Pojam religije kompleksan je pojam koji brojni autori definiraju na različite načine. Postoji supstantivni pristup koji definira religiju kao vjerovanje u nadnaravno biće (Furseth i Repstad 2006; McGuire 1992; prema Zrinščak, 2007). Takva definicija često nailazi na brojne kritike jer se uglavnom veže uz kršćansku perspektivu te teško objašnjava neke druge vrste religije (Zrinščak, 2007).

S druge strane, funkcionalistički pristup religiju poistovjećuje s kreacijom smisla ili identiteta te ju definira kroz funkciju koju ima za pojedinca ili društvo (Giddens, 2007; Zrinščak, 2007). Zrinščak navodi da ni ta definicija nije izbjegla kritike jer je prilično široka, pa se teško može razlikovati što religija jest, a što nije.

Shvaćanja religije triju klasika sociologije, Durkheima, Marxa i Webera, bitno su utjecala na kasnije pristupe (Giddens, 2007). Durkheim religiju definira kao skup vjerovanja i kolektivnih rituala koje pojedince povezuje u istu društvenu/moralnu zajednicu (Pavić, 2016). Religija se temelji na podijeli svijeta na sveto i profano, a definira je kao „unificirani sustav vjerovanja i prakse povezanih sa svetim stvarima, to jest onim što je izdvojeno i zabranjeno“ (Haralambos i Holborn, 2002: 432). Durkheim ističe kako religija doprinosi homogenizaciji, odnosno drži pojedince zajedno te omogućuje jačanje moralnoga poretka u zajednici (Durkheim, 2003; prema Boneta, 2007).

Marx smatra religiju iluzijom koja ljudima olakšava patnje i boli koje nastaju zbog iskorištavanja i osjećaja potlačenosti (Haralambos i Holborn, 2002). Religija, prema Marxu, istovremeno olakšava patnje zbog osjećaja nejednakosti i potlačenosti nudeći spas na drugome svijetu te legitimira potlačenost i iskorištavanje slabih i siromašnih (Haralambos i Holborn, 2002). Marxova poznata tvrdnja jest da je religija

„opijum naroda“ jer se uz pomoć religije u društvu opravdava nejednakost u bogatstvu i moći (Giddens, 2007).

Weber je detaljno istraživao svjetske religije, te uvidio da neki oblici religija dovode do brojnih društvenih promjena (npr. protestantizam), ali isto su tako neki oblici su glavni uzroci kočenja promjena, primjerice hinduizam (Giddens, 2007). Weber je kršćanstvo smatrao religijom spasa jer ima „revolucionarna“ obilježja, te uključuje stalnu borbu protiv grijeha i postojećega poretka (Giddens, 2007).

Razlikujemo tri osnovna teorijska pristupa religiji u suvremenoj sociologiji: teoriju sekularizacije, teoriju religijskoga tržišta (teorija racionalnog izbora) i teoriju religijske individualizacije (Pickel, 2009). Sekularizacija se odnosi na slabljenje religijskih vjerovanja i religioznosti te socijalnoga, društvenog i političkog značaja religije (Nikodem 2011; Pavić, 2016). Nikodem (2011) navodi da sekularizacijom slabi utjecaj religijskih institucija u društvu te da religioznost u sve manjoj mjeri određuje ponašanje pojedinca. Pickel tvrdi da su temeljni razlozi pojave sekularizacije modernizacija, urbanizacija i demokratizacija.

Giddens (2007) sagledava pojam sekularizacije kroz nekoliko dimenzija. Prva dimenzija odnosi se na pripadnost religijskim organizacijama. Sagledavajući statističke podatke iz brojnih država (SAD, Velika Britanija, Francuska, Italija) Giddens (2007) zaključuje da sve više opada broj ljudi koji idu na mise ili neke druge religijske obrede. Promatrajući pojam sekularizacije kroz tu dimenziju vidljivo je da religioznost opada i slabi. Kritičari teorije sekularizacije ne slažu se s navedenim argumentima. Naime, oni smatraju da činjenica da su ljudi nekada išli češće u crkvu, ne mora značiti da su zbog toga bili religiozniji. Osim toga, navode i da se danas religija pojavljuje u obliku nekih novih vrsta duhovnosti. Druga dimenzija koju Giddens (2007) navodi jest društveni utjecaj i ugled vjerskih organizacija. Vidljivo je da vjerske organizacije sve više gube svoj veliki utjecaj koji su nekada na društvo imale. Treća dimenzija odnosi se na religioznost, odnosno vrijednosti i vjerovanja koje ljudi imaju. Mnogi se smatraju religioznima, ali ne odlaze na vjerske obrede. Isto tako, neki su često na vjerskim obredima, ali ne zbog religioznosti već zbog nekih drugih razloga (npr. iz navike, zbog tuđih očekivanja i sl.).

Iako uočava da sekularizacijski procesi slabe religiju, Bruce (2002; prema Nikodem, 2011) postavlja dvije teze prema kojima tvrdi da je moguće jačanje religije – u kontekstu „kulturalne obrane“ i „kulturalnoga prijelaza“. Kod „kulturalne obrane“ navodi da sekularizacija može biti zaustavljena ukoliko dođe do ugrožavanja identiteta i kulture u obliku prijetnje neke strane religije ili radikalnoga sekularizma. „Kulturalni prijelaz“ odnosi se na povratak religiji tijekom velikih prijelaza (tranzicije) kada je moguće ugrožavanje kulture i identiteta.

Estruch (2003; prema Collet Sabe 2007) smatra da proces sekularizacije neće dovesti do potpunoga nestanka religije, već će doći do stvaranja nekih novih oblika religije. Collet Sabe (2007) spominje pojam religijskoga pluralizma koji se vezuje uz pojam sekularizacije te označava postojanje i nastajanje različitih oblika religija u nekome društvu.

Teorija religijskoga tržišta religioznost veže uz ponudu religijskih dobara i religijskoga pluralizma (Pavić, 2016). Teorija religijskoga tržišta, za razliku od teorije sekularizacije, tvrdi da religijski pluralizam ima pozitivan efekt na religijsku vitalnost (Pickel, 2009). Modernizacija ne mora nužno voditi do slabljenja religije jer svaki pojedinac ima potrebu za traženjem i pripadanjem nekomu obliku religije kako bi otkrio pitanja vezana uz smisao života (Pickel, 2009). Kritičari teorije religijskoga tržišta navode da je ova teorija slabo empirijski potkovanana te fenomen religije previše pojednostavljuje i nikako ne može obuhvatiti svu složenost pojma religije (Pavić, 2016).

Teorija religijske individualizacije, kao i teorija religijskoga tržišta, religioznost smatra potrebom koja je u prirodi svakoga čovjeka (Pickel, 2009). Luckmann (1991; prema Pickel, 2009) tvrdi da religija u društvenom smislu slabi, ali individualna religioznost ne slabi, nego samo mijenja svoj oblik.

Pojam religioznosti odnosi se na svjetonazor (skup stavova i vrijednosti) koji podrazumijeva postojanje svetog i transcendentnog (Lažnjak, 1995). Religioznost možemo odrediti i kao subjektivni doživljaj religijskoga fenomena te osobne osjećaje i reakcije koji su usmjereni prema natprirodnom i svetom (Marinović Jerolimov, 2005).

Glock i Stark navode pet dimenzija religioznosti: a) vjera – prihvaćanje teoloških učenja religije; b) religiozna praksa – službeni rituali i individualna pobožnost (npr. molitva); c) religiozno iskustvo – vlastita svjesnost povezanosti s nadnaravnim; d) znanje – o osnovnim istinama religije; e) pripadnost – ovisno o ponašanju pojedinca (Ljubas, 1999; prema Leutar, 2007).

Tradicionalna religioznost u užem smislu označava obilježja religioznosti koja su osobe stekle u primarnoj socijalizaciji u obitelji kroz tradiciju, vjerski odgoj i običaje u sredini i društvu u kojoj su živjeli (Marinović Jerolimov, 2004). Tradicionalna religioznost veže uz sebe i pojam tradicionalne konfesionalnosti koji se odnosi na osobe koje vlastitu konfesionalnost vežu uz pretke i vlastitu naciju, formalno obavljaju neke religijske obrede (vjenčanja, krštenja i sl.), ali se nužno ne pridržavaju pravila religijske organizacije, niti im se suprotstavljaju (Pavić, 2016). Uz pojam tradicionalne religioznosti može se koristiti i izraz „pripadanje bez vjerovanja“ koji se vezuje uz ljude koji koriste religiju i religijske organizacije u nekim bitnim trenucima u životu (vjenčanje, sprovod i sl.), ali im vrijednosti, doktrine i upute religijske organizacije i religije nisu vodiči u svakodnevnom životu (Collet Sabe, 2007).

Aktualna religioznost odnosi se na vjerovanja i ponašanja u religioznosti koje pojedinac čini vlastitom željom i odlukom (Marinović Jerolimov, 2004). Aktualnu religioznost povezujemo s pojmom aktualne konfesionalnosti koji se odnosi na osobe koje vjerno slijede pravila i upute vjerske organizacije te u svom svakodnevnom življenju primjenjuju religiju (Pavić, 2016).

2.1.1. Religioznost u svijetu i Hrvatskoj

Istraživanja pokazuju da je vidljiv pad tradicionalne religioznosti, ali i porast novih oblika religioznosti i duhovnosti.

Roussou (2015) provodi etnografsko istraživanje u Portugalu, izrazito katoličkoj zemlji, gdje je Katolička crkva u povijesti imala izuzetno važnu ulogu. Roussou (2015) primjećuje da se u posljednje vrijeme događa proces individualizacije čija je posljedica

pojava religijskoga pluralizma odnosno udaljavanje od katoličanstva te okretanje novim alternativnim oblicima duhovnosti. Drugi je razlog religijske konverzije razočaranje katolicizmom.

Voas i Crockett (2005) istražuju stanje religioznosti u Velikoj Britaniji. Oni analiziraju rezultate longitudinalnoga istraživanja koje je od 1991. godine provodio Institut za socijalna i ekonomska istraživanja na Sveučilištu u Essexu (N = 10264). Istraživanje je podijeljeno na tri aspekta: pripadanje religiji, vjerovanje i religijska praksa. Rezultati iz 1991. pokazuju da se 62% ispitanika izjašnjava da pripada religiji, 37,8% ispitanika vjeruje, a 20,3% ispitanika redovito odlazi na religijske obrede. Posljednje istraživanje iz 1999. godine pokazalo je pad u svim trima dimenzijama, 59,1% izjašnjava se da pripada religiji, 32,5% ispitanika vjeruje, a 16,8% ispitanika redovito odlazi na religijske obrede. Istraživanje je pokazalo i razliku između mlađih i starijih generacija, odnosno stariji su ljudi religiozniji od mlađih, a uočili su i činjenicu da osobe odrastaju i postaju sve manje religiozne. Voas i Crockett (2005) uviđaju sve češću pojavu izjašnjavanja ljudi kao kršćana, anglikanaca ili katolika iako nemaju nikakve veze s religijskom praksom i vjerskim zajednicama. Zaključuju da postoje i dalje dvije krajnosti u religiji, oni koji su u potpunosti predani vjeri i oni koji se ne vezuju uz religiju. Ipak, postoji i sredina gdje neki manje ili više vjeruju, ali je očita sve veća prisutnost pasivnih vjernika koji zapravo ukazuju na postupno religijsko propadanje. Sve se češće stvaraju novi oblici duhovnosti, a ljudi postaju duhovni, umjesto religiozni (Fuller, 2001; prema Voas i Crockett, 2005).

Što se tiče religioznosti u Hrvatskoj situacija je poprilično drugačija. Dosadašnja istraživanja iz područja religioznosti u Hrvatskoj provedena su u dva razdoblja. Prvo razdoblje odnosi se na religioznost mladih u socijalizmu. Nakon socijalizma, dolazi postsocijalističko razdoblje gdje, prema istraživanjima, razina religioznosti, religijske samoidentifikacije i religijske prakse (onih koji odlaze u crkvu) značajno raste. Socijalističko razdoblje obilježila je ideologija koja je bila izrazito ateistički i sekularizacijski nastrojena. Zbog tih razloga mladi u socijalističkome razdoblju bili su izrazito nereligiozno nastrojeni (Goja, 2000). Velike promjene počele su se događati 90-ih kada je religioznost kod mladih značajno počela rasti, a razlog tomu jest pad

socijalizma, raspad bivše države Jugoslavije, uspostava samostalne države Hrvatske te agresorski rat na Hrvatsku (Goja, 2000). Vrcan (2001) navodi da je veliki proces tranzicije od socijalističkoga razdoblja ka postsocijalističkom doveo do snažnog procesa desekularizacije koji u usporedbi s drugim državama nigdje nije bio toliko intenzivan kao u Hrvatskoj.

Vrcan (2001) analizira različita istraživanja i sagledava religioznost u Hrvatskoj kroz tri dimenzije: konfesionalna identifikacija i konfesionalno pripadanje, religijsko ponašanje i vjerovanje. Istraživanje iz 1988. godine koje je proveo Centar za ispitivanje javnog mnijenja Fakulteta političkih znanosti, sociologije i novinarstva u Ljubljani pokazalo je da se 64,8% ispitanika smatra katolicima. U popisu stanovništva iz 1991. godine udio katolika je porastao na 76,5%, da bi u IDIS-ovu istraživanju iz 1996. godine narastao na 90,7%. Dakle, vidljiv je značajan porast od 1988. do 1996. godine. Kod religijskog ponašanja Vrcan analizira rezultate vezane uz odlaske u crkvu. Rezultati iz 1989. godine pokazuju da je redovito (svaki dan ili jednom tjedno) i jednom mjesečno u crkvu odlazilo 40,6% ispitanika, dok 59,4% nije odlazilo nikada ili je odlazilo vrlo rijetko. Istraživanje iz 1996. godine pokazalo je da polovica ispitanika ne ide ili ide vrlo rijetko u crkvu, dok polovica ide redovno ili jednom mjesečno. U istraživanju iz 1999. godine trećina ispitanika nije odlazila nikada ili je odlazila vrlo rijetko u crkvu. Vrcan (2001) uviđa da se broj onih koji idu u crkvu povećao, a posebno se dogodila promjena kod onih koji su prije išli povremeno, te su počeli odlaziti redovito. Što se tiče dimenzije vjerovanja istraživanje iz 1989. pokazalo je da 38% ljudi vjeruje u Božju opstojnost, dok je 1996. godine taj broj porastao na 76,8%. Vjerovanje u zagrobni život manje je prihvaćeno, ali također je vidljiv porast s 19,5% 1989. godine na 53,1% 1999. godine. Vrcan (2001) navodi razlike po makroregijama u Hrvatskoj. Istraživanje iz 1996. godine navodi da se uvjerenim vjernicima i religioznima u osječkoj makroregiji smatralo 84,3%, u splitskoj 81,2%, zagrebačkoj 72,5% i riječkoj 62,1%. Uspoređujući regije u Hrvatskoj s hrvatskim prosjekom Vrcan (2001) zaključuje da je duh sekularnosti najviše bio prisutan u Istri i Rijeci. Vrcan (2001) uspoređuje rezultate u odnosu na spol, te dolazi do zaključka da su žene u većem postotku sklonije religiji. Autor uviđa i povezanost s dobi pa se tako 1996. godine 29,3% najmlađih ispitanika izjašnjava kao uvjereni vjernik, dok je među

najstarijima takvih 57,3%. Sagledavajući stupanj školskoga obrazovanja istraživanje iz 1999. godine pokazuje da se 67% osoba sa završenom visokom školom izjašnjava kao religiozna osoba, dok je taj broj kod osoba sa završenom osnovnom školom značajno veći (88%). Vidljive su i razlike kod tipa naselja. Naime, istraživanje iz 1999. godine pokazalo je da se osobno religioznima na selu smatra 90% ljudi, a u gradu 76% ljudi. Zanimljiva je činjenica koju autor zamjećuje, a to je da je proces desekularizacije bio uspješniji u gradovima većim od 100.000 stanovnika, nego u manjim gradovima (od 10.000 do 99.999 stanovnika). Dakle, u manjim gradovima religioznost je manja u usporedbi sa selom, ali to često nije slučaj kod većih gradova.

U istraživanju „Neki aspekti religioznosti hrvatske mladeži 1986. i 1999. godine“ Goja (2000) nastoji utvrditi promjene do kojih je došlo u pogledu religioznosti mladih uspoređujući rezultate iz 1986. i 1999. godine. Autorica uspoređuje rezultate iz istraživanja koje je proveo SSOH i Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu 1985. i 1986. godine (N=1250), te rezultate iz 1999. godine koje je provodio Institut za društvena istraživanja u Zagrebu (N=1700). Oba istraživanja provedena su među mladima. Istraživanje je analiziralo četiri aspekta religioznosti: konfesionalnu pripadnost, religijsku samoidentifikaciju, vjerovanje i religijsku praksu. Kod konfesionalne pripadnosti uočen je značajan porast konfesionalne katoličke identifikacije sa 62,2% u 1986. godini na 87,6% u 1999. godini. Aspekt religijske samoidentifikacije također je u porastu, 1986. godine religioznima se smatralo 28,3% ispitanika, dok je 1999. godine taj postotak narastao na 66,4%. Broj nereligioznih ispitanika značajno se smanjio, 1986. taj postotak iznosio je 47,2%, a 1999. godine smanjio se na 13,2%. Sagledavajući aspekt vjerovanja najveće promjene primjetne su u prihvaćanju tvrdnje *postoji Bog*. Naime, 1985. godine 19,6% odgovara da vjeruju u navedenu tvrdnju, dok 1999. godine 77,2% izjavljuje da vjeruje u navedenu tvrdnju. Aspekt religijske prakse također je u porastu. Dok je 1986. godine na misu jednom tjedno odlazilo 11,8%, 1999. godine to je činilo 23,7% ispitanika. Broj onih koji nikada ne idu na misu prepolovio se s 45,3% u 1986. godini na 20,3% u 1999. godini. Autorica zaključuje da su tako značajne razlike i porast religioznosti i religijske prakse zasigurno vezani uz to što je prvo istraživanje provedeno u socijalističkome razdoblju u Jugoslaviji, dok je drugo provedeno u samostalnoj Hrvatskoj u postsocijalističkom

razdoblju. Drugi značajan razlog porasta religioznosti odnosi se na agresorski rat na Hrvatsku. Bilo je to teško razdoblje kada je hrvatska nacija bila ugrožena zbog čega su se ljudi okrenuli religiji koja ih je učinila povezanim i pomogla im u suočavanju sa svim ratnim opasnostima.

Lažnjak (1995) uspoređuje rezultate istraživanja provedenih 1990. godine (N=1227) i 1994. godine (N=195), na uzorku studenata Sveučilišta u Zagrebu. Analizirani indikatori religioznosti bili su vezani uz religioznost, konfesionalnost i oblike religijske prakse (sve se odnosi na katolicizam). Uspoređujući rezultate iz 1990. i 1994. godine, može se vidjeti porast svih triju navedenih dimenzija. Postotak onih koji se navode kao uvjereni vjernici raste s 15,4% na 24,6%, zatim onih koji se navode kao katolici raste sa 65,5% na 82,1%. Nadalje, porastao je i broj onih koji odlaze u crkvu (odgovor „jednom tjedno“ raste sa 17,2% na 25,6%; odgovor „ponekad“ raste s 42,4% na 54,4%), te onih koji se posvećuju molitvi (odgovor „ponekad“ raste s 23,4% na 37,4%). Autorica navodi kao moguće razloge za takvu promjenu u nestanku ideologije koja je nametala ateizam te mijenjanju položaja Crkve. Osim toga, ističe da je prisutan povratak tradiciji i tradicionalnoj kršćanskoj religioznosti, također zbog mijenjanja društvenoga sustava i nestanka komunizma.

Marinović Jerolimov (2004) u istraživanju „Društvene i religijske promjene u društvu“ koje je provedeno 2004. godine analizira razinu konfesionalne i religijske samoidentifikacije, religijskoga vjerovanja i prakse. Uzorak je činilo 2220 ispitanika iz 154 naselja u Hrvatskoj. Katolicima se izjasnilo 89,8% ispitanika, 40,5% izjasnilo se kao uvjereni vjernik, a 37,6% kao religiozan. Treba istaknuti da je religioznost manja kod mlađih ispitanika (18-29 godina), a najveća kod najstarijih ispitanika (60 i više godina). Religioznost se smanjuje i u odnosu na stupanj obrazovanja (što je viši to je manja religioznost), viši socioekonomski status te gradski ambijent. Aspekt vjerovanja pokazuje da 82% ispitanika vjeruje u Boga, ali zato ostala crkvena vjerovanja (Isus je uskrsnuo, Bog je stvorio svijet i čovjeka, postoje anđeli, postoje raj i pakao, postoji život poslije smrti, Bog je izvor morala, događaju se ukazanja i čuda, postoji đavao) variraju od 39% do 77%. Dnevno i tjedno misama prisustvuje 30% ispitanika. Što se tiče mladih (21-29 godina) na mise dnevno i tjedno odlazi 21%

ispitanika. Zanimljiva je činjenica, koja prikazuje proširenost tradicionalne religioznosti, da su gotovo svi uvjereni vjernici te velik postotak religioznih odgajani u vjeri, išli na vjeronauk, te primili sve sakramente (krštenje, prva pričest, krizma). Vidljivo je iz toga da je religioznost ispitanika najviše vezana uz socijalizaciju u obitelji, što se manifestira u slavljenju važnih blagdana i svečanosti (Božić, Uskrs, vjenčanja i sl). Autorica uviđa stabilizaciju razine religioznosti u postsocijalističkome razdoblju i zaključuje da je visoka razina religioznosti i dalje prisutna zbog ratnoga stanja koje je obilježilo društvo i ojačalo nacionalnu i religijsku svijest.

Črpić i Zrinščak (2009) analiziraju rezultate istraživanja „Europsko istraživanje vrijednosti“ („European Values Study“) koje je provedeno u Hrvatskoj 1999. (N=1003) i 2008. godine (N=1525). Autori ističu da je razina religioznosti u društvu visoka i stabilna uz pokoje značajne promjene. Sagledavajući aspekte konfesionalne identifikacije, religijske prakse i uloge Crkve uočava se da dolazi do malog pada religioznosti. Religijski se identificira kao katolici 86,8% ispitanika u 1999. godini, za razliku od 2008. godine kada taj postotak pada na 80,6%. Što se tiče vjerskih obreda 1999. godine 31% ispitanika išlo je na obrede jednom tjedno, dok 2008. taj postotak pada na 26%. Blagi pad vidljiv je i u religijskome vjerovanju u temeljne vjerske istine (vjerovanje u Boga, grijeh, život poslije smrti, raj i pakao). Posebno zanimljivo jest da su u ovome istraživanju mlađi ispitanici jednako religiozni 1999. i 2008. godine, dok je kod starijih vidljiv pad religioznosti. Autori zaključuju da je religioznost u Hrvatskoj visoka i nije u značajnome padu, dok je razina sekularizacije niska. Ipak, smatraju da će s vremenom razina religioznosti opadati ne samo kod starijih, već i kod mlađih generacija.

Ilišin (2014) u svome istraživanju iz 2010. godine na uzorku od 2000 redovnih studenata utvrđuje da se religioznima izjašnjava 57,4%, a nereligioznima 18,3%. Autorica uspoređuje dobivene rezultate s istraživanjem „Mladi i europski integracijski procesi“ iz 2004. godine te uviđa da religioznost opada. Naime, 2004. 71% studenata izjasnilo se kao religiozni, a 11% kao nereligiozni.

Boneta (2016) uviđa da religioznost studenata opada. U istraživanju koje je provedeno 2015. godine na riječkom sveučilištu sudjelovalo je 635 studenata. Riječki

studenti kod religijskoga vjerovanja pokazuju veliku razinu sumnje i nevjerovanja, pogotovo u usporedbi s nacionalnim prosjekom mladih. Religijska samoidentifikacija također je niža kod riječkih studenata. Kao uvjereni vjernik/ca izjasnilo se 21,4%, a kao uvjereni ateist/ica izjasnilo se 14,2% ispitanika. I kod sudjelovanja u obredima (odlasci na misu) riječki studenti pokazuju manju aktivnost u odnosu na nacionalni prosjek (7,4% odlazi jednom tjedno, 42,5% na velike blagdane, a 34,7% nikada). Religioznost opada s rastom veličine naselja u kojem ispitanik živi. Spol je također determinanta religioznosti jer su osobe ženskoga spola u većoj mjeri religiozne od osoba muškoga spola. Majčino obrazovanje također igra ulogu u religioznosti, što je razina obrazovanja viša religioznost je manja. Ovo istraživanje uključuje većinu ispitanika iz Primorsko-goranske županije i Istre koje su izrazito okrenute modernizaciji i sekularizaciji, stoga se ne mogu rezultati sagledavati i generalizirati na razini cijele države.

Regionalne razlike u religioznosti vidljive su u usporedbi ovih rezultata s onima u Pavićevom istraživanju iz 2016. godine koje je provedeno u Požeško-slavonskoj, Osječko-baranjskoj i Vukovarsko-srijemskoj županiji. Od ukupno 608 ispitanika, 166 ispitanika mlađe je od 30 godina. Mlađa populacija pokazuje manju religioznost od starije, ali ipak ta razina religioznosti veća je nego u istraživanju koje provodi Boneta (2016). 41,8% mladih izjašnjavaju se kao religiozni i prihvaćaju sve što ih uči njihova vjerska zajednica, a 40,3% izjašnjavaju se kao religiozni, ali ne prihvaćaju sve što ih uči njihova vjerska zajednica. Kod pohađanja religijskih obreda također je vidljiva razlika, 28,1% mladih odlazi na misu jednom tjedno, 30,2% nekoliko puta godišnje, a 9,4% ne odlazi nikada. U ovome istraživanju razina religioznosti u mladima slična je nacionalnome prosjeku i ne pokazuje značajan pad. Razlog tome vjerojatno je taj da se istraživanje provelo u regijama u Istočnoj Hrvatskoj gdje je razina modernizacije i sekularizacije znatno manja nego što je to primjerice u Primorsko-goranskoj i Istarskoj županiji. Isto tako, na rezultate istraživanja utječe i mjesto stanovanja, od 608 ispitanika 208 je iz grada Osijeka, dok su ostali iz seoskih mjesta, dakle većina, što zasigurno doprinosi rezultatima koji pokazuju veću religioznost i veću religijsku praksu.

Nikodem i Jurlina (2018) provode istraživanje na uzorku studenata (N=1270) Sveučilišta u Zagrebu (Filozofski fakultet, Fakultet strojarstva i brodogradnje i Medicinski fakultet) i Hrvatskog katoličkog sveučilišta (na četiri odjela: sociologija, psihologija, povijest i komunikologija). Aspekt religijske samoidentifikacije pokazuje da se religioznima smatra većina studenata (68,3%), a od toga religioznima u skladu s crkvenim učenjem 23,4%. Takva veća stopa religioznosti prisutna je jer trećinu uzorka čine studenti s Hrvatskog katoličkog sveučilišta. Jednom tjedno na religijske obrede odlazi 26,1% ispitanika, za velike blagdane 25,1%, a nikada 12,8%. Oba aspekta analizirana su s obzirom na sociodemografske karakteristike i političke orijentacije. Analizom je utvrđeno da je religijska praksa vezana uz spol (studentice su religioznije i češće odlaze na misu) i političku orijentaciju (desno orijentirani češće odlaze na misu), dok je religijska samoidentifikacija vezana uz spol, majčino obrazovanje (što je niže veća je religioznost) i političku orijentaciju. Kod aspekta religijskih vjerovanja vidljivo je da vjera u njih opada. Nešto viši postotak vjerovanja u crkvene istine pokazuju studenti s HKS-a, dok studenti sa Sveučilišta u Zagrebu pokazuju manju razinu vjerovanja i veću sklonost prema nekršćanskim duhovnostima.

Prema najnovijim istraživanjima očito je da su aktualna religioznost i religijska samoidentifikacija među mladima počeli opadati. Osim toga, istraživanja upućuju i na sve veće opadanje povjerenja u Crkvu, ali i u državne institucije.

Nikodem (2011) navodi rezultate istraživanja² vezanih uz povjerenje u institucije i organizacije u Hrvatskoj. Najviše povjerenja u Crkvu ispitanici su iskazali 1997. godine (85,1%), 2004. godine postotak pada na 49,6%, dok 2008. blago raste na 53,2%. Primjećuje se znatan pad uspoređujući rezultate iz 2008. godine s 1997. godinom, ali isto tako primjećuje se da je Crkva i dalje među institucijama kojima ljudi u Hrvatskoj najviše vjeruju.

² 1997. godine (N = 1245), 2004. godine (N = 1216) i 2008. godine (N = 1525)

Ilišin (2014) provodi istraživanje među studentskom populacijom³. I tu je vidljiv pad povjerenja u Crkvu među mladima. 2004. godine 44,4% studenata izrazilo je povjerenje u Crkvu, dok je 2010. godine taj broj pao na 27,1%.

2.1.2. Religijska socijalizacija

„Religijska socijalizacija interaktivan je proces preko kojeg socijalni agensi utječu na religijska vjerovanja i razumijevanja pojedinca“ (Sherkat, 2003: 151). Unutar teorije racionalnoga izbora postoje dva koncepta religijske socijalizacije: teorija adaptivnih preferencija i teorija religijskoga kapitala (Boneta, 2013). Teorija adaptivnih preferencija smatra da je „religijska socijalizacija proces u kojem ljudi usvajaju religijske sklonosti“ (Sherkat, 2003: 152). Nadalje, ta teorija smatra da religioznost ovisi o socijalizaciji, ali i društvu i društvenome pritisku (Boneta, 2013).

Teorija religijskoga kapitala pod religijskim kapitalom podrazumijeva stečena vjerska znanja, znanje o crkvenim obredima i doktrinama te druženje i prijateljstvo s vjernicima iz vlastite vjerske zajednice (Iannaccone, 1990; prema Boneta, 2013). Iannaccone (1990; prema Boneta, 2013) smatra da stečeni religijski kapital utječe na važne odluke u životu, kao što je primjerice biranje bračnoga partnera. Isto tako, smatra da je manja mogućnost da će osoba, koja je razvila religijska uvjerenja, vrijednosti i ponašanja, tijekom života stečena uvjerenja odbaciti i primjerice preći na drugu religiju.

Klasična teorija socijalizacije ističe važnu ulogu agensa i ovisan položaj djeteta (Boneta, 2013). Bruce (1999; prema Boneta, 2013) uviđa da je dijete u ranoj dobi zapravo u ovisnome položaju u odnosu na roditelja, tj. ono nema izbora i mora prihvatiti religiju roditelja. Religijsko ozračje u obitelji važno je i za kasniji život jer

³ na sveučilištima u Dubrovniku, Osijeku, Puli, Rijeci, Splitu, Zadru i Zagrebu (N = 2000)

često osobe navode svoje roditelje kao one koji su im oblikovali religijska uvjerenja (Hunsberger i Brown, 1984; prema Boneta, 2013).

Religijska socijalizacija uključuje razne oblike socijalizacije, a ti se oblici mogu svrstati unutar formalne i neformalne religijske edukacije. Pod formalnim oblicima smatraju se religijska socijalizacija unutar religijskih organizacija (župni vjeronauk) i odgojno-obrazovnih ustanova (vjeronauk u školi) (Boneta, 2013). Schreiner (2013) navodi tri tipa formalne religijske edukacije: vjeronauk organiziran od strane vjerskih zajednica koje snose za njega odgovornost (denominacijski, katehetski, konfesionalni); vjeronauk organiziran od strane vlasti i vjerskih zajednica (denominacijski, konfesionalni, nekonfesionalni; kao izborni ili obavezan predmet); vjeronauk organiziran od strane vlasti (nekonfesionalan, religijski studiji).

Prvi dodir s religijom gdje se usvajaju osnove religije i temeljni obrasci ponašanja najčešće se događa u najranijoj dobi kao dio primarne socijalizacije u obitelji (Boneta, 2013). Takav oblik religijske socijalizacije smatra se jednim od oblika neformalne edukacije (Boneta, 2013). Schweitzer (2017) navodi podjelu na informalnu i neformalnu edukaciju. Informalna religijska edukacija odnosi se na edukaciju u obitelji, preko medija, vršnjaka i sl. Neformalna religijska edukacija odnosi se na neobaveznu edukaciju koja uključuje programe koji se često temelje na institucijskim osnovama, ali budući da nije obavezna, često privlači mlade ljude.

Ljudi tijekom života dolaze u dodir s brojnim socijalnim agensima koji utječu na njihova religijska vjerovanja i njihovu religijsku pripadnost (Sherkat, 2003). Brojni istraživači utvrdili su postojanje triju najvažnijih agensa religijske socijalizacije: obitelj, crkva (religijska organizacija) i vršnjaci (Greeley i Rossi, 1966; Greeley, McGready i McCourt, 1976; Fee, Greeley, McGready i Sullivan, 1981; prema Martin, White i Perlman, 2003; Cornwall, 1988). Obitelj se smatra primarnim agensom religijske socijalizacije, dok su vršnjaci i religijske organizacije sekundarni agensi (Erickson, 1963; prema Martin i sur., 2003). „Obitelj ima najvažniju ulogu u inkluziji djece u vjersku zajednicu, prijenosu i početnom formiranju njihovog vjerskog života.“ (Potočnik, 2007: 375). Religioznost djece zapravo se temelji na međugeneracijskome prijenosu religijskih vjerovanja i ponašanja s roditelja na dijete (Hoge i Petrillo, 1978;

Hunsberger i Brown, 1984; Myers, 1996; Sherkat, 2003; Sherkat i Wilson, 1995; Spilka, Hood, Hunsberger i Gorsuch, 2003; prema Vermeer i sur., 2012). Obitelj to čini pomoću vjerskoga odgoja u obitelji, vjeronauka te sakramenata u djece (npr. krštenje, prva pričest, krizma) (Potočnik, 2007). Kelley (2015) navodi da pobožni roditelji prenose djeci religijska vjerovanja izravnim poučavanjem i modeliranjem. Vermeer, Janssen i Scheepers (2012) tvrde da će djeca postati religiozna samo ako su i roditelji religiozni. Uz roditelje, vršnjake i religijske organizacije, utjecaj imaju i škola, učitelji, mediji te kultura nacije (Kelley, 2015).

Cornwall (1988) navodi tri procesa religijskoga razvoja koji se odvijaju u sklopu religijske socijalizacije: simboličko upućivanje i konstrukcija religijskoga značenja, modeliranje religioznog ponašanja i usmjeravanje. Simboličko upućivanje i konstrukcija religijskoga značenja odnosi se na socijalnu konstrukciju stvarnosti (Geertz, 1966; prema Cornwall, 1988). Socijalna konstrukcija stvarnosti ovisi o simboličkome upućivanju od strane drugih: roditelja, braće, prijatelja (Geertz, 1966; prema Cornwall, 1988). Što je obitelj više orijentirana na religiju, to će važnija religija biti u djetetovoj osobnoj konstrukciji stvarnosti. Proces modeliranja odnosi se na dječje promatranje vjerskoga ponašanja roditelja i ostalih u okolini, i oponašanje tih ponašanja i stjecanje znanja o religijskim normama (Cornwall, 1988). Usmjeravanje se događa od najranije dobi kada roditelji nastoje usmjeriti dijete prema religiji i religijskoj zajednici (Cornwall, 1988).

Roussou (2015) smatra da religijska socijalizacija može kod pojedinca uzrokovati slaganje s roditeljskim uvjerenjima i prihvaćanje i vjerovanje u religijske ideje, vrijednosti i doktrine. S druge strane, religijska socijalizacija može učiniti i suprotni efekt, odnosno pojedinac se ne slaže ili se samo djelomično slaže s religijskim idejama i doktrinama kojima pripadaju roditelji, a postoji i mogućnost potpunoga odbacivanja roditeljske religije te pridruživanja nekoj alternativnoj duhovnosti.

2.2. Dosadašnja istraživanja – kritički osvrt

Postoji mnogo različitih agensa i utjecaja koji utječu na religijsku socijalizaciju i razinu religioznosti kod djece i mladih, a mnoga istraživanja utvrđuju kao najveći utjecaj: obitelj, vršnjake i vjersku zajednicu (Fee, Greeley, McGready i Sullivan, 1981; Greeley i Rossi, 1966; Greeley, McGready i McCourt, 1976; Cornwall, 1988; prema Martin, White i Perlman, 2003). Na religijsku socijalizaciju utječu i neki drugi faktori kao što su nejednakost prihoda te radi li se o religijskim ili sekulariziranim društvima (Müller, 2014; Kelley 2015). S obzirom na to da je religijska socijalizacija vrlo slabo istražena na području Hrvatske, u nastavku su prikazana najznačajnija strana istraživanja.

Sherkat (2003) navodi sljedeće agense koji utječu na religioznost: roditelji i obitelj, utjecaj supružnika, obrazovanje. Mnoga istraživanja pokazuju da roditelji značajno utječu na religijska vjerovanja vlastite djece (Acock and Bengtson, 1978; Acock, 1984; Willits and Crider, 1989; Myers, 1996; Sherkat, 1998; prema Sherkat, 2003). Bračni partner također ima jak utjecaj, pogotovo ako se radi o vjerskom braku. (Lazerwitz et al., 1998; Lazerwitz, 1995a, 1995b; Sandomirsky and Wilson, 1990; Sherkat, 1991b; prema Sherkat, 2003). Primjerice, ukoliko se radi o kršćanskom braku i jedan od supružnika prije braka nije pripadao kršćanskoj vjeroispovijesti, veća je mogućnost da će drugi supružnik na njega utjecati te da će doći do prelaska na kršćansku vjeroispovijest. Što se tiče obrazovanja, ono ima sve veći sekularizacijski utjecaj, posebice visoko obrazovanje. Sherkat (2003) napominje da je u visokom obrazovanju neprijateljska raspoloženost prema religiji sve veća, i to posebno u obrazovnim disciplinama.

Martin, White i Perlman (2003) proveli su istraživanje na uzorku mladih protestanata iz Sjedinjenih Američkih Država (N = 2379). Istraživali su koliki utjecaj na religioznost mladih imaju roditelji, vršnjaci i vjerska zajednica. Utvrdili su velik utjecaj roditelja, najveći utjecaj majki, te utjecaj spola (djevojke su religioznije od dječaka). Isto tako, potvrdili su i velik utjecaj vršnjaka te njihovu posredničku ulogu između obiteljskoga utjecaja i odrasle religioznosti. Pod pojmom posredovanja

podrazumijevaju razdoblje adolescencije u kojem do izražaja dolazi utjecaj vršnjaka kada oni preuzimaju „glavnu posredničku“ ulogu utjecaja na religioznost. Iako je potvrđeno da se obiteljski utjecaj uglavnom ne mijenja, uvijek je podjednak, ipak je potvrđeno i to da vršnjaci imaju važnu ulogu u stvaranju odrasle vjere, te da u nekom trenutku možda imaju još i veći utjecaj nego obitelj. Uloga vjerske zajednice kao posrednika nije potvrđena.

Vermeer, Janssen i De Hart (2011) provode longitudinalno panel istraživanje s istim ispitanicima u nizozemskoj školi u dvama vremenskim periodima. Prvi put ispitano je 3532 učenika 1983. godine (De Hart, 1990). 2007. godine ispitana su ponovno 474 ispitanika. Istraživači su istraživali povezanost religijskoga odgoja i religijske prakse (odlasci u crkvu). Rezultati su pokazali da religijski odgoj u većini slučajeva nije imao utjecaja na religijsku praksu (odlaženje u crkvu) kasnije u životu. Takvu slabu religijsku praksu unatoč religijskomu odgoju autori pokušavaju objasniti sagledavanjem socijalizacije kroz: mikrorazinu koja uključuje razinu subjekta i razinu interakcije te makrorazinu koja uključuje razinu institucija i razinu društva. Jedan od mogućih razloga neefektivnoga religijskog odgoja, odnosno slabe religijske prakse, jest taj što je sociokulturni razvoj na makrorazini „nadjačao“ religijski odgoj na mikro-razini. Houtman i Mancini (2002; prema Vermeer i sur., 2011) kao mogući razlog navode proces individualizacije koji uključuje moralni individualizam i značajan pad tradicionalnoga autoriteta. Te Grotenhuis i Scheepers (2001; prema Vermeer i sur., 2011) kao važne faktore zbog kojih su ljudi sve manje zainteresirani za crkvu ističu proces racionalizacije, proces urbanizacije i povećanje razine obrazovanja.

Müller u svom istraživanju iz 2014. godine istražuje koji socijalni faktori utječu na prijenos religijskih vjerovanja te se fokusira na ekonomski razvoj država i nejednakost prihoda. Uzorak čine ispitanici iz 41 države (N = 105087). Rezultati pokazuju da najveću razinu roditeljske religijske socijalizacije imaju skandinavske države i bivša socijalistička država (Finska, Norveška, Slovačka, Švedska). U tim državama religija pojedinca uvelike ovisi o religiji roditelja. Osim toga, potvrđeno je i da društva s velikim nejednakostima prihoda imaju najbolje uvjete za religijsku socijalizaciju. Autor se pita je li nejednakost izvor nesigurnosti koja uzrokuje potražnju

za religijom kao resursom koji pomaže ljudima u suočavanju s nejednakošću ili je možda religija izvor socijalnoga kapitala koji se dokazuje osobito vrijednim u takvim nejednakim uvjetima. Ono što nije potvrđeno jest teza vezana uz ekonomski razvoj države, tj. religija roditelja jednako je važna i u siromašnijim i u bogatijim državama.

Kelley (2015) provodi istraživanje u 38 nacija, koristeći uzorak od preko 50000 ispitanika. Kelley (2015) dijeli države na vjerske, tj. one u kojima je i dalje većina ljudi pobožna i deklariraju se kao vjernici, i sekularne, tj. one u kojima je proces sekularizacije jak, a broj vjernika mali. Istraživanje je pokazalo da ljudi koji žive u vjerskim zemljama stječu, u skladu s vjerom svojih sugrađana, više vjerskih uvjerenja od onih koji žive u sekularnim nacijama. Utvrđeno je i da je u sekularnim nacijama učinak obiteljske religijske socijalizacije jak, a učinak nacionalnoga religijskog utjecaja slab. Dakle, obitelj snažno utječe na religioznost djece, ali ne i društvo, odnosno država. Nasuprot tome, utjecaj obiteljske religijske socijalizacije manji je u religioznim državama gdje je nacionalni utjecaj jak. I kada obiteljska religijska socijalizacija u vjerskoj državi nije jaka i nije uspjela, uvelike je značajna nacionalna religijska atmosfera jer je veća mogućnost da će se pojedinac okružiti prijateljima, kolegama i bračnim partnerom koji će mu prenijeti religijska vjerovanja.

Vermeer (2014) u pregledu istraživanja o odnosu religioznosti i obitelji utvrđuje da su roditelji najbitniji faktor u religijskoj socijalizaciji djece izravno kroz religijski odgoj te neizravno kroz obiteljsku atmosferu i strukturu obitelji. Ukoliko roditelji djecu odgajaju u vjeri, naravno da je veća mogućnost da će djeca postati religiozna. Religijski odgoj uključuje mnoštvo dimenzija: religijske upute, religijska praksa kod kuće (npr. molitva), vjeronauk, raspravljanje o vjeri kod kuće i dr. Važan faktor jest i obiteljska atmosfera. Mnoga istraživanja pokazala su da pozitivni odnosi između roditelja i djeteta omogućuju lakši prijenos religioznosti s roditelja na dijete (Day i sur., 2009; Smith i Denton, 2005; Weigert i Thomas, 1972; prema Vermeer, 2014; Myers, 1996). Myers (1996) ističe da se religioznost lakše prenosi u pobožnijim, skladnijim i stabilnijim kućanstvima gdje se roditelji trude što više sudjelovati u socijalizaciji djece. Smith i Denton (2005; prema Vermeer, 2014) u svom istraživanju uvidjeli su da je roditeljski bračni status značajno utjecao na religioznost adolescenata.

Odrastanje u samohranim obiteljima utjecalo je negativno na prijenos religioznosti s roditelja na dijete, dok je odrastanje u nukleusnim obiteljima, gdje su roditelji u braku, utjecalo pozitivno na prijenos religioznosti s roditelja na dijete. Myers (1996) u svom istraživanju također dolazi do zaključka da mladi koji su odrastali u kućanstvu u kojem su roditelji u sretnome braku pokazuju veću religioznost, dok oni kojima roditelji nisu zajedno pokazuju manju religioznost. Myers (1996) također uviđa da je transmisija religioznosti bolja ukoliko roditelji imaju slična religijska uvjerenja.

3. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Istraživanje polazi od nekoliko osnovnih pojmova: tradicionalna religioznost, aktualna religioznost, religijska socijalizacija u obitelji. Pojam tradicionalne religioznosti odnosi se na religioznost koja se stječe kroz tradiciju i vjerski odgoj, najčešće u okviru obitelji (Marinović Jerolimov, 2004). Tradicionalna religioznost u ovome istraživanju mjerena je sljedećim indikatorima: *konfesionalna samoidentifikacija, krštenje, odgoj u vjeri i pohađanje vjeronauka*. Aktualna religioznost može i ne mora biti povezana s tradicijom i vjerskim odgojem, a odnosi se na pojedince koji slijede religijske norme i vrijednosti vjerske zajednice (Pavić, 2016). Aktualna religioznost u ovome istraživanju mjerena je sljedećim indikatorima: *religijska vjerovanja, religijsko ponašanje, religijski stavovi*. Religijska socijalizacija proces je u kojem razni agensi utječu na religioznost pojedinca (Sherkat, 2003). Obitelj se smatra najvažnijim agensom koji ima bitnu ulogu u uvođenju djece u vjersku zajednicu te kreiranju njihovog vjerskog života (Potočnik, 2007).

3.1. Cilj, zadaci i hipoteze

Ciljevi ovoga istraživanja bili su: 1)uvidjeti rasprostranjenost dviju dimenzija religioznosti – tradicionalne i aktualne među studentima; 2)analizirati međusobni odnos tradicionalne i aktualne religioznosti; 3)utvrditi vezu aktualne religioznosti i sociodemografskih karakteristika; 4)uočiti utjecaj različitih agensa na religioznost studenata te 5)prikazati vezu između utjecaja različitih agensa na religioznost i sociodemografskih karakteristika.

Istraživanje polazi od sljedećih hipoteza:

H1: Indikatori tradicionalne religioznosti (*konfesionalna pripadnost, krštenje, odgoj u vjeri i pohađanje vjeronauka*) bit će većinski rasprostranjeniji među studentima.

S obzirom na dosadašnja istraživanja koja su istraživala fenomen religioznosti na prostorima Hrvatske, očekuje se pojava više razine tradicionalne religioznosti među studentima i niže razine aktualne religioznosti.

H2: Indikatori aktualne religioznosti (*religijska vjerovanja, religijsko ponašanje, religijski stavovi, religijska samoidentifikacija*) bit će slabije rasprostranjeni od tradicionalne među studentima.

H3: Sociodemografske karakteristike (*spol, obrazovanje roditelja, veličina mjesta stanovanja, imovinsko stanje obitelji*) utječu na razinu tradicionalne religioznosti kod studenata.

H4: Sociodemografske karakteristike (*spol, obrazovanje roditelja, veličina mjesta stanovanja, imovinsko stanje obitelji*) utječu na razinu aktualne religioznosti kod studenata.

Očekuje se povezanost određenih sociodemografskih faktora (ženski spol, niže obrazovanje roditelja, manje mjesto stanovanja) s većom razinom aktualne religioznosti.

H5: Najveći utjecaj na religijsku socijalizaciju studenata imala je obitelj.

3.2. Prikupljanje podataka i struktura uzorka

Anketiranje je provedeno od siječnja do ožujka 2015. godine na prigodnom uzorku od 635 riječkih studenata. Kao mjerni instrument korišten je anketni upitnik koji se sastojao od ukupno 48 varijabli. Skala tradicionalne religioznosti sastojala se od četiri indikatora: *konfesionalna samoidentifikacija, krštenje, odgoj u vjeri i pohađanje vjeronauka*. Skala religijskoga vjerovanja sastojala se od sljedećih indikatora: *postoji Bog, Bog je stvorio svijet, postoji raj i pakao, Bog je izvor moralnih principa*. Skala religijskoga ponašanja uključivala je sljedeće indikatore: *odlasci na misu, post, slavljenje vjerskih blagdana i pripadanje i ponašanje u vjerskoj zajednici*. Skala prihvaćanja Crkvenoga učenja obuhvaćala je četiri indikatora: *uređenje*

obiteljskoga života, nerazrješivost braka, kontracepcija i zabrana pobačaja. Sociodemografske karakteristike bile su korištene kao nezavisne varijable, a bilo ih je pet: spol, naselje u kojem su odrasli, obrazovanje majke i oca te imovinsko stanje.

Sudjelovalo je više studentica, nego studenata što je vidljivo u Tablici 1. Kad je riječ o mjestu življenja, najveći broj studenata živio je u naselju od 1.001 – 10.000 stanovnika, dok je u ostalim kategorijama naselja podjednak broj studenata. Kod stupnja obrazovanja majke i oca uglavnom prevladava završena četverogodišnja srednja škola, slijede roditelji sa završenim fakultetom, dok je najmanji broj onih koji su završili samo osnovnu školu. Kod pitanja o imovinskom stanju obitelji, studenti se najviše svrstavaju u prosjek (54,5%) ili u nešto bolje stanje od većine (30,2%).

Tablica 1: SOCIODEMOGRAFSKE KARAKTERISTIKE ISPITANIKA (%)

SPOL		VELIČINA MJESTA STANOVANJA	
ŽENSKO	60,8	DO 1000	20,8
MUŠKO	38,4	1.001 – 10.000	37,2
B.O.	0,8	10001 – 100.000	20,8
		100.001 I VIŠE	20
		B.O.	1,3
STUPANJ OBRAZOVANJA MAJKE		STUPANJ OBRAZOVANJA OCA	
OSNOVNA ŠKOLA	5,4	OSNOVNA ŠKOLA	3,0
TROGODIŠNJA SREDNJA ŠKOLA	8,7	TROGODIŠNJA SREDNJA ŠKOLA	14,6
ČETVEROGODIŠNJA SREDNJA ŠKOLA	47,9	ČETVEROGODIŠNJA SREDNJA ŠKOLA	42,7
VIŠA ŠKOLA	14,0	VIŠA ŠKOLA	17,6
FAKULTET	22,8	FAKULTET	20,6
B.O.	1,3	B.O.	1,4
IMOVINSKO STANJE OBITELJI			
		ZNATNO LOŠIJE OD VEĆINE DRUGIH	1,6
		NEŠTO LOŠIJE OD VEĆINE DRUGIH	6,9
		NITI BOLJE NITI LOŠIJE OD VEĆINE	54,5
		NEŠTO BOLJE OD VEĆINE DRUGIH	30,2
		ZNATNO BOLJE OD VEĆINE DRUGIH	6,5
		B.O.	0,3

Uzorak se sastojao od 635 studenata na riječkom sveučilištu na ukupno 8 sastavnica sveučilišta u Rijeci (Tablica 2).

Tablica 2: PRIKAZ UZORKA PREMA SASTAVNICAMA SVEUČILIŠTA U RIJECI (%)

FAKULTET/ODJEL	
Filozofski fakultet (FFRI)	12,6
Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu (FTMU)	9,3
Građevinski fakultet (GRADRI)	4,3
Odjel za fiziku (OFRI)	3,0
Odjel za informatiku (OIRI)	12,4
Pravni fakultet (PRAVRI)	29,9
Tehnički fakultet (TEHRI)	12,6
Učiteljski fakultet (UFRI)	15,7
B.O.	0,2

Pri analizi podataka korišteni su sljedeći statistički postupci: Pearsonov hi-kvadrat test, t-test za nezavisne uzorke i jednosmjerna analiza varijance. Statistička obrada ostvarena je pomoću računalnog programa *IBM SPSS Statistics 21*.

4. REZULTATI I RASPRAVA

4.1. Tradicionalna religioznost

Tradicionalna religioznost mjerena je sljedećim indikatorima: *konfesionalna samoidentifikacija, krštenje, odgoj u vjeri i pohađanje vjeronauka*. Pitanje o *konfesionalnoj samoidentifikaciji* postavljeno je kao otvoreno pitanje u koje su ispitanici trebali upisati svoju pripadnost. Ispitanici su se najvećim dijelom izjašnjavali kao pripadnici katoličke vjeroispovijesti (51,3%), zatim kršćanske (16,3%), a mali broj studenata izjasnio se kao ateist (7,1%) i agnostik (2,7%) (Tablica 3).

Tablica 3: KOJE STE VJEROISPOVIJESTI? (%)

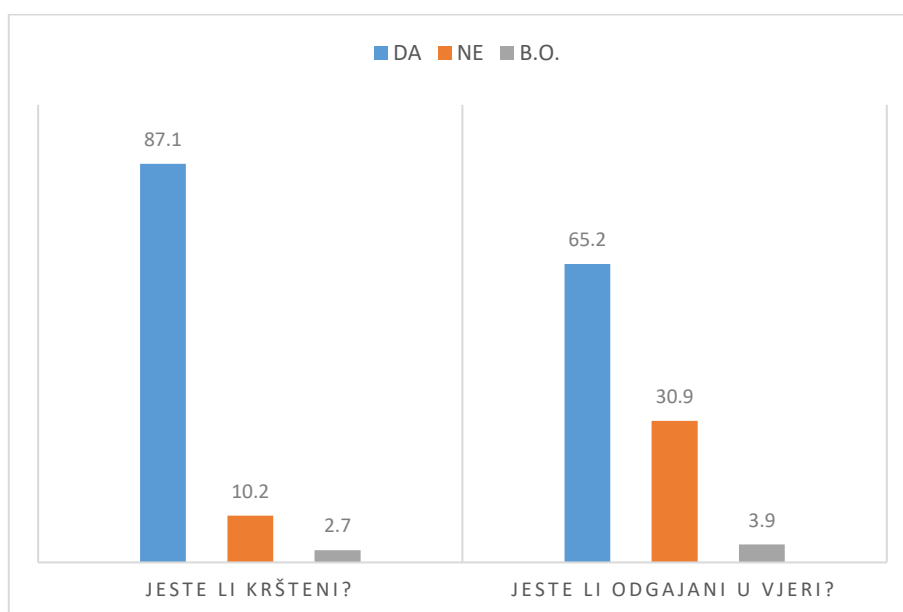
KATOLIČKE	51,3
KRŠĆANSKE	16,3
ATEIST	7,1
AGNOSTIK	2,7
OSTALO	1,4
NIJEDNE	0,2
B.O.	21

Petina ispitanika nije odgovorila na pitanje, što može značiti da se ne žele svrstati nigdje, odnosno možda smatraju da ne pripadaju ni jednoj vjeroispovijesti. Uspoređujući s rezultatima na popisu stanovništva iz 2011. godine gdje se 86,28% izjasnilo pripadnicima katoličke vjeroispovijesti, kod *konfesionalne samoidentifikacije* vidljiv je značajan pad. Riječ je o većini ispitanika koji pripadaju

Primorsko-goranskoj i Istarskoj županiji gdje je vidljiva viša razina sekularizacije od hrvatskoga prosjeka.

Velika većina studenata krštena je (87,1%) te su većina ispitanika odgajani u vjeri (65,2%) (Slika 1). Dakle, većina ispitanika bila je neformalno religijski socijalizirana, stoga čudi relativno niska razina konfesionalne identifikacije.

Slika 1: JESTE LI KRŠTENI? I JESTE LI ODGAJANI U VJERI? (%)



Statističkom obradom sociodemografskih faktora i krštenja, uočena je povezanost *krštenja* i *spola* ($t=-,997$, $p<,05$) i *krštenja* i *obrazovanja oca*. T test za nezavisne uzorke pokazuje da su se češće od dječaka ($M=1,88$) krstile djevojčice ($M=1,91$). Analiza varijance (Tablica 4) pokazuje da broj krštenih opada s porastom *obrazovanja oca*.

Tablica 4: VEZA OBRAZOVANJA OCA I KRŠTENJA

		M	SD	df	F	
OBRAZOVANJE OCA	TROGODIŠNJA SREDNJA ŠKOLA	1,96	,19	3	3,741	1>4
	ČETVEROGODIŠNJA SREDNJA ŠKOLA	1,90	,299			
	VIŠA ŠKOLA	1,88	,32			
	FAKULTET	1,83	,38			

Statističkom obradom varijable *odgoj u vjeri* i sociodemografskih faktora, vidljiva je povezanost *odgoja u vjeri* s *veličinom naselja*, *obrazovanjem majke* i *obrazovanjem oca* (Tablica 5).

Tablica 5: VEZA SOCIODEMOGRAFSKIH FAKTORA I ODGOJA U VJERI

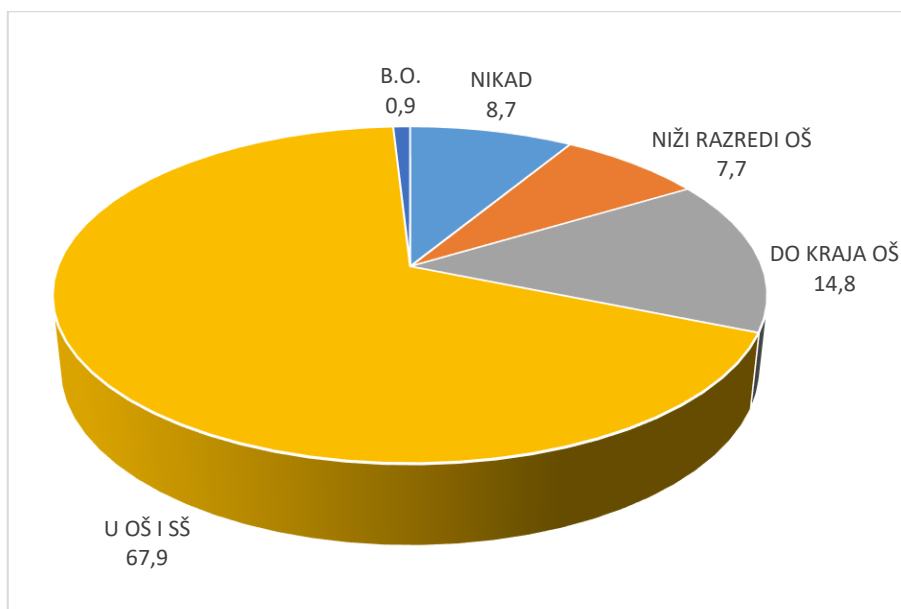
		M	SD	df	F	
VELIČINA NASELJA	DO 1.000 STANOVNIKA	1,81	,39	3	5,526	1>2,3,4
	1.001 – 10.000 STANOVNIKA	1,67	,47			
	10.001 – 100.000 STANOVNIKA	1,65	,48			
	VIŠE OD 100.000 STANOVNIKA	1,58	,495			
OBRAZOVANJE MAJKE	TROGODIŠNJA SREDNJA ŠKOLA	1,82	,39	3	4,660	1>4
	ČETVEROGODIŠNJA SREDNJA ŠKOLA	1,69	,46			
	VIŠA ŠKOLA	1,65	,48			
	FAKULTET	1,58	,49			
OBRAZOVANJE OCA	TROGODIŠNJA SREDNJA ŠKOLA	1,85	,36	3	6,100	1>2,3,4
	ČETVEROGODIŠNJA SREDNJA ŠKOLA	1,66	,47			
	VIŠA ŠKOLA	1,63	,48			
	FAKULTET	1,61	,49			

Analiza varijance pokazala je da se *odgoj u vjeri* smanjuje s porastom naselja i porastom stupnja *obrazovanja oca* i *obrazovanja majke*. Što je veće naselje smanjuje se razina *odgoja u vjeri*. Statistički značajna razlika uočena je između ispitanika odraslih u najmanjim naseljima i onih odraslih u ostalim većim naseljima.

Kod varijable *obrazovanje majke* vidljivo je da što je veći stupanj obrazovanja, to je manja razina odgoja u vjeri. Vidljiva je i statistički značajna razlika između onih ispitanika čija je majka završila trogodišnju školu i onih ispitanika čija je majka fakultetski obrazovana. Uočeno je i smanjenje odgoja u vjeri s porastom stupnja *obrazovanja oca*. Statistički značajna razlika vidljiva je između ispitanika čiji je otac završio trogodišnju srednju školu i ispitanika čiji je otac završio četverogodišnju srednju školu, višu školu ili fakultet. Očito je da su u najvećoj mjeri djecu u vjeri odgajali majke i očevi koji su završili najniži stupanj obrazovanja.

Uz neformalnu postoji i formalna religijska socijalizacija koja se odvija u odgojno-obrazovnim institucijama i religijskim ustanovama, kao što je *pohađanje vjeronauka*. Dvije trećine studenata (67,9%) pohađalo je vjeronauk tijekom osnovne i srednje škole, petina u osnovnoj školi, a mali broj ispitanika nije nikada pohađao vjeronauk (8,7%) (Slika 2).

Slika 2: JESTE LI I DO KADA POHAĐALI VJERONAUKE? (%)



Analizom varijable *pohađanje vjeronauka* i sociodemografskih faktora mogla se uočiti povezanost varijable *pohađanje vjeronauka* sa *spolom* ($t=-2,570$, $p<,001$),

veličinom naselja (Cramerov $V=,126$; $p<,01$; $\chi^2=19,796$; $df=6$) i obrazovanjem majke (Cramerov $V=,118$; $p<,01$; $\chi^2=17,365$; $df=6$).

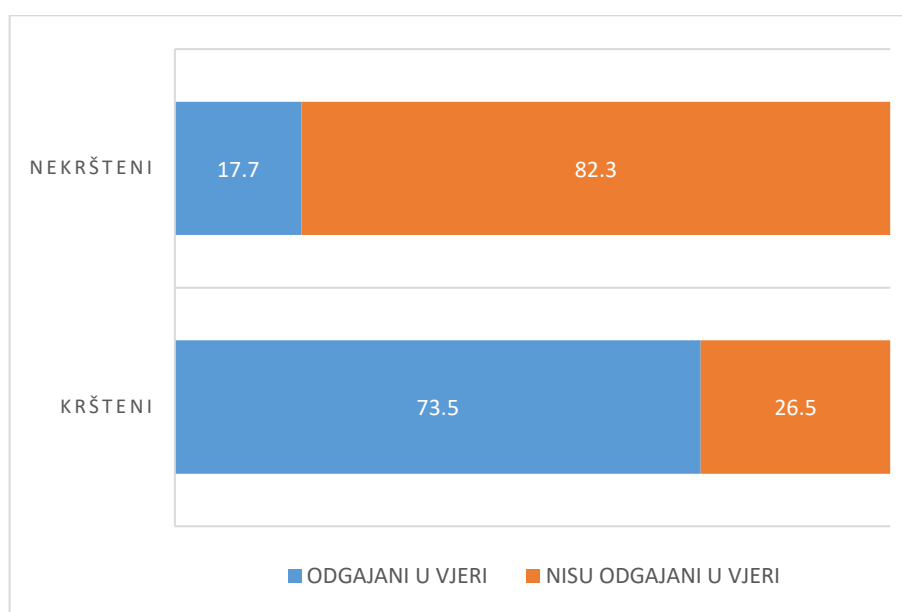
T test za nezavisne uzorke pokazao je da su vjeronauk više pohađale žene ($M=3,59$) od muškaraca ($M=3,39$). Hi kvadrat test otkrio je da s porastom veličine naselja opada broj onih koji su pohađali vjeronauk (Tablica 6). U najmanjim naseljima 79,2% ispitanika pohađali su vjeronauk u osnovnoj i srednjoj školi, dok je taj broj u najvećim naseljima skoro za petinu manji (61,4%). U najvećim naseljima nikada na vjeronauk nije išlo 15% ispitanika, a u najmanjim naseljima taj je broj četiri puta manji (3,8%). Kod obrazovanja majke hi kvadrat test pokazao je da s porastom obrazovanja majke opada broj onih koji su pohađali vjeronauk (Tablica 6). Tri četvrtine (72,7%) ispitanika čija je majka završila trogodišnju školu pohađalo je vjeronauk u osnovnoj i srednjoj školi. Kod onih čije su majke fakultetski obrazovane taj je broj manji od dvije trećine (61%). Vjeronauk nikada nije pohađalo 6,8% ispitanika čija je majka završila trogodišnju srednju školu, dok je kod ispitanika čija je majka završila fakultet taj broj dvostruko veći (14,9%).

Tablica 6: VEZA SOCIODEMOGRAFSKIH FAKTORA I POHAĐANJA VJERONAUKA (%)

		NE, NIKAD	DA, U OŠ	DA, U OŠ I SŠ
VELIČINA NASELJA	DO 1.000 STANOVNIKA	3,8	16,9	79,2
	1.001 – 10.000 STANOVNIKA	7,7	20,9	71,5
	10.001 – 100.000 STANOVNIKA	10	30	60
	VIŠE OD 100.000 STANOVNIKA	15	23,6	61,4
OBRAZOVANJE MAJKE	TROGODIŠNJA SREDNJA ŠKOLA	6,8	20,5	72,7
	ČETVEROGODIŠNJA SREDNJA ŠKOLA	7,9	19,7	72,4
	VIŠA ŠKOLA	3,4	32,6	64
	FAKULTET	14,9	24,1	61

Neformalna religijska socijalizacija odvija se najčešće u obitelji. Kako bi se dobila bolja slika o religijskoj atmosferi u obiteljima ispitanika, usporedila se veza *krštenja i odgoja u vjeri* (Slika 3). Četvrtina ispitanika unatoč tome što je bila krštena, nije bila odgajana u vjeri. Pretpostavka je da su kršteni isključivo zbog tradicije od strane roditelja koji ih kasnije nisu odgajali u vjeri. Kod onih koji nisu kršteni velika većina nije bila odgajana u vjeri (82,3%).

Slika 3: VEZA KRŠTENJA I ODGOJA U VJERI



Cramerov $V=,361$; $p<,001$; $\chi^2=79,301$; $df=1$

Rezultati ukazuju na to da je tradicionalna religioznost u Hrvatskoj i dalje prisutna i to kod većine ispitanika. Stoga je potvrđena prva hipoteza koja govori o većinskoj rasprostranjenosti dimenzije tradicionalne religioznosti (*konfesionalna pripadnost, krštenje, odgoj u vjeri i pohađanje vjeronauka*) među studentima.

4.2. Aktualna religioznost

Dimenzija aktualne religioznosti mjerena je sljedećim indikatorima: *religijska vjerovanja, religijsko ponašanje, religijski stavovi.*

4.2.1. Religijska vjerovanja

Aspekt religijskoga vjerovanja ispitan je kroz četiri tvrdnje: *postoji Bog, Bog je stvorio svijet, postoji raj i pakao i Bog je izvor moralnih principa.* Rezultati aspekta religijskog vjerovanja prikazani su u Tablici 7. Polovica ispitanika vjeruje u postojanje Boga (53,7%), svaki šesti (16,7%) ne vjeruje, a svaki četvrti (28,3%) sumnja. Još je manje vjerovanja u ostale dogme. Trećina ispitanika ne vjeruje da je Bog stvorio svijet te da postoji raj i pakao. Istodobno, više od trećine sumnja u ove dogme. Rezultati pokazuju da je kod dobrog dijela studenata prisutna sumnja u religijske dogme.

Tablica 7: **RELIGIJSKA VJEROVANJA (%)**

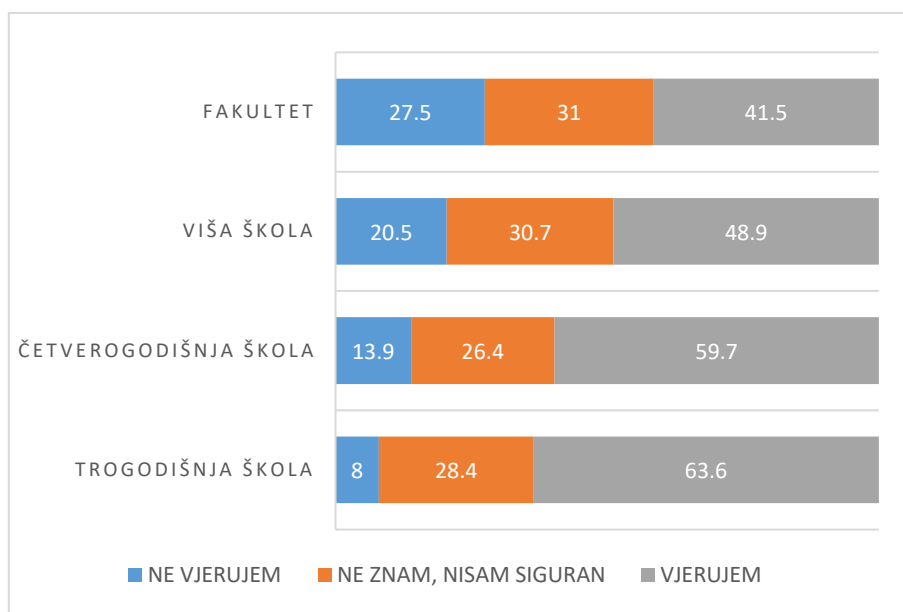
	NE VJERUJEM	NE ZNAM, NISAM SIGURAN	VJERUJEM	B.O.
POSTOJI BOG	16,7	28,3	53,7	1,3
BOG JE STVORIO SVIJET	34,0	36,2	28,3	1,4
POSTOJI RAJ I PAKAO	31,3	38,9	28,7	1,1
BOG JE IZVOR MORALNIH PRINCIPA	29,9	38,6	30,4	1,1

Statistička obrada pokazala je da postoji povezanost vjerovanja u Boga i dva sociodemografska faktora: *spola* ($t=-4,068$, $p<,01$) i *obrazovanja majke*.

T test za nezavisne uzorke otkrio je da žene ($M=2,47$) više od muškaraca ($M=2,22$) vjeruju u tvrdnju *postoji Bog*.

Vidljivo je i opadanje vjerovanja s porastom *obrazovanja majke* (Slika 4). Ispitanici čija je majka fakultetski obrazovana rjeđe vjeruju u tvrdnju *postoji Bog*, za razliku od onih čija je majka završila trogodišnju i četverogodišnju školu. Kod ispitanika čija je majka završila trogodišnju školu 63,6% ih vjeruje da postoji Bog, a samo 8% u tu tvrdnju ne vjeruje. Kod onih čija je majka završila fakultet 41,5% ispitanika vjeruje, dok čak 27,5% ne vjeruje.

Slika 4: VEZA OBRAZOVANJA MAJKE I VJEROVANJA U BOGA (%)



Cramerov $V=,140$; $p<,001$; $\chi^2=24,355$; $df=6$

Daljnja analiza ukazala je na povezanost svih pet sociodemografskih faktora s vjerovanjem u tvrdnju *Bog je stvorio svijet*.

T test za nezavisne uzorke pokazao je povezanost *spola* i varijable *Bog je stvorio svijet* ($t=-3,037$, $p<,01$). Žene ($M=2,02$) se više od muškaraca ($M=1,82$) slažu s tvrdnjom da je Bog stvorio svijet. Analiza varijance, kao što pokazuje Tablica 8, otkrila je povezanost *veličine naselja*, *obrazovanja majke* i *oca* i *imovinskoga stanja obitelji* s vjerovanjem u tvrdnju *Bog je stvorio svijet*. S porastom *veličine naselja* opada vjera u tvrdnju *Bog je stvorio svijet*. Statistički značajna razlika uočena je između ispitanika iz najmanjih naselja (do 1.000 stanovnika) i ispitanika iz većih (10.001 – 100.000 stanovnika) i najvećih gradova (više od 100.000 stanovnika), te između ispitanika iz manjih naselja (1.001 – 10.000 stanovnika) i većih gradova.

Tablica 8: VEZA SOCIODEMOGRAFSKIH FAKTORA I TVRDNJE BOG JE STVORIO SVIJET

		M	SD	df	F	
VELIČINA NASELJA	DO 1.000 STANOVNIKA	2,18	,82	3	8,769	1>3,4 2>3
	1.001 – 10.000 STANOVNIKA	1,99	,76			
	10.001 – 100.000 STANOVNIKA	1,73	,77			
	VIŠE OD 100.000 STANOVNIKA	1,81	,78			
OBRAZOVANJE MAJKE	TROGODIŠNJA SREDNJA ŠKOLA	2,22	,78	3	7,930	1>3,4 2>4
	ČETVEROGODIŠNJA SREDNJA ŠKOLA	2	,78			
	VIŠA ŠKOLA	1,81	,77			
	FAKULTET	1,75	,78			
OBRAZOVANJE OCA	TROGODIŠNJA SREDNJA ŠKOLA	2,15	,83	3	3,366	1>4
	ČETVEROGODIŠNJA SREDNJA ŠKOLA	1,93	,77			
	VIŠA ŠKOLA	1,87	,81			
	FAKULTET	1,85	,78			
IMOVINSKO STANJE OBITELJI	ZNATNO LOŠIJE OD VEĆINE DRUGIH	2,5	,71	4	3,410	1>5
	NEŠTO LOŠIJE OD VEĆINE DRUGIH	1,93	,77			
	NITI BOLJE NITI LOŠIJE OD VEĆINE	2	,79			
	NEŠTO BOLJE OD VEĆINE DRUGIH	1,87	,80			
	ZNATNO BOLJE OD VEĆINE DRUGIH	1,66	,73			

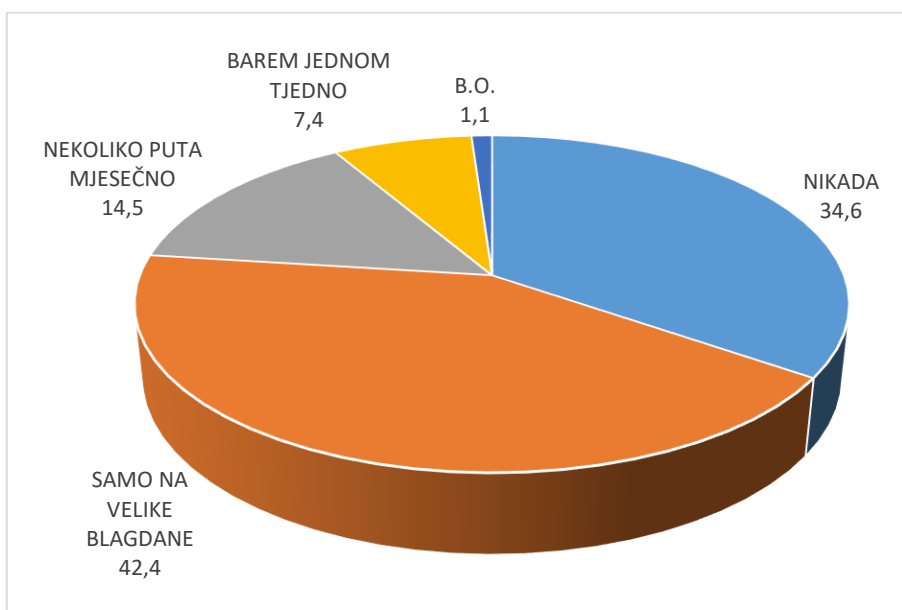
Što su majka i otac obrazovaniji, to je veća sumnja u tvrdnju *Bog je stvorio svijet*. Kod *obrazovanja majke* uočena je statistički značajna razlika između ispitanika čija je majka završila trogodišnju srednju školu i onih čija je majka završila višu školu ili fakultet, te ispitanika čija je majka završila četverogodišnju srednju školu i onih čija je majka fakultetski obrazovana. Što se tiče *obrazovanja oca*, vidljiva je statistički značajna razlika između ispitanika čiji je otac završio trogodišnju srednju školu i onih čiji je otac završio fakultet.

4.2.2. Religijsko ponašanje

Aspekt religijskoga ponašanja sagledavan je kroz indikatore *odlaska na misu, posta, slavljenja vjerskih blagdana i sudjelovanja u vjerskoj zajednici*.

Na pitanje o učestalosti odlazaka na misu (Slika 5) najviše je onih koji odlaze na misu samo na velike blagdane (42,4%).

Slika 5: UČESTALOST ODLAZAKA NA MISU (%)



Trećina je onih koji na misu ne idu nikada (34,6%). Petina uzorka redovitije, mjesečno (14,5%) i tjedno (7,4%) prisustvuje misama.

Analiziranjem varijable *odlasci na misu* i sociodemografskih faktora utvrđena je povezanost *odlazaka na misu sa spolom* ($t=-2,379$, $p<,05$), *veličinom naselja* (Cramerov $V=,120$; $p<,01$; $\chi^2=26,899$; $df=9$), *obrazovanjem majke* (Cramerov $V=,113$; $p<,01$; $\chi^2=23,679$; $df=9$) i *imovinskim stanjem* (Cramerov $V=,116$; $p<,05$; $\chi^2=25,244$; $df=12$).

T test za nezavisne uzorke otkrio je da žene ($M=2,01$) češće od muškaraca ($M=1,84$) odlaze na misu.

Hi kvadrat test pokazao je da s porastom *veličine naselja* opada broj onih koji odlaze na misu (Tablica 9). Oni koji redovito odlaze na misu (barem jednom tjedno) najčešće žive u najmanjim naseljima do 1.000 stanovnika (10,7%). Slijede naselja do 10.000 stanovnika gdje 8,5% ispitanika odlazi redovito na misu. Najmanji broj onih koji redovito odlaze na misu su ispitanici iz najvećih naselja (3,2%). Oni koji nikada ne odlaze na misu češće žive u većim naseljima, malo manje od polovice ispitanika iz većih naselja nikada ne odlazi na misu. Taj je broj manji u manjim naseljima, trećina ispitanika iz naselja od 1.001 do 10.000 stanovnika nikada ne odlazi na misu, a taj broj pada na petinu ispitanika u naseljima do 1.000 stanovnika. Dakle, vidljivo je da su ljudi religiozniji u smislu odlazaka na misu u manjim mjestima od onih u većim mjestima.

Vidljivo je i da s porastom *obrazovanja majke* opada broj onih koji odlaze na misu (Tablica 9). Nekoliko puta mjesečno odlazi petina ispitanika čija je majka završila trogodišnju školu, dok se taj broj penje na 55,1% onih koji odlaze samo za velike blagdane. Nikada ne odlazi samo 18% onih čija je majka završila trogodišnju školu. Kod ispitanika čija je majka završila fakultet, njih 9,3% odlazi na misu nekoliko puta tjedno, a nikada ne ide nešto manje od polovice ispitanika (42,9%).

Procjena *imovinskoga stanja obitelji* također je povezana s odlaženjem na misu, što je vidljivo u Tablici 9. Redovito na misu odlazi petina ispitanika koji procjenjuju svoje imovinsko stanje kao znatno lošije od većine drugih. Kod ispitanika koji

procjenjuju imovinsko stanje kao znatno bolje od većine drugih taj broj je upola manji. Broj onih koji nikada ne odlaze na misu kod onih koji procjenjuju imovinsko stanje kao znatno lošije od većine drugih malo je manji od trećine (30%), a taj se broj kod onih koji procjenjuju imovinsko stanje kao znatno bolje od većine drugih penje na polovinu (51,2%).

Tablica 9: VEZA SOCIODEMOGRAFSKIH FAKTORA I UČESTALOSTI ODLAZAKA NA MISU (%)

		NIKADA	SAMO NA VELIKE BLAGDANE	NEKOLIKO PUTA MJESEČNO	BAREM JEDNOM TJEDNO
VELIČINA NASELJA	DO 1.000 STANOVNIKA	20,6	48,1	20,6	10,7
	1.001 – 10.000 STANOVNIKA	33,3	43,6	14,5	8,5
	10.001 – 100.000 STANOVNIKA	45	36,6	12,2	6,1
	VIŠE OD 100.000 STANOVNIKA	44	41,6	11,2	3,2
OBRAZOVANJE MAJKE	TROGODIŠNJA SREDNJA ŠKOLA	18	55,1	20,2	6,7
	ČETVEROGODIŠNJA SREDNJA ŠKOLA	37	39,9	16,5	6,6
	VIŠA ŠKOLA	34,8	47,2	11,2	6,7
	FAKULTET	42,9	37,1	9,3	10,7
IMOVINSKO STANJE OBITELJI	ZNATNO LOŠIJE OD VEĆINE DRUGIH	30	50	0	20
	NEŠTO LOŠIJE OD VEĆINE DRUGIH	41,9	25,6	16,3	16,3
	NITI BOLJE NITI LOŠIJE OD VEĆINE	31,3	45,3	17,5	5,8
	NEŠTO BOLJE OD VEĆINE DRUGIH	37,2	44	11,5	7,3
	ZNATNO BOLJE OD VEĆINE DRUGIH	51,2	34,1	4,9	9,8

Što se tiče *posta prije velikih blagdana* podjednak je udio onih koji poste i onih koji ne poste (Tablica 10). Kod *slavljenja vjerskih blagdana* većina ispitanika slavi vjerske blagdane (83,5%).

Tablica 10: RELIGIJSKO PONAŠANJE (%)

	DA	NE	B.O.
Postite li prije blagdana?	45,2	51,8	3
Slavite li vjerske blagdane?	83,5	13,4	3,1

Statističkom obradom *slavljenja vjerskih blagdana* i sociodemografskih faktora utvrđena je povezanost *slavljenja vjerskih blagdana* i *spola*. T test za nezavisne uzorke ($t=-3,230$, $p<,001$) pokazao je da žene ($M=1,90$) više od muškaraca ($M=1,80$) slave vjerske blagdane.

Kod statističke obrade *posta* i sociodemografskih faktora otkrivena je povezanost *posta prije blagdana* i *veličine naselja* u kojem su ispitanici odrasli (Cramerov $V=,126$; $p<,05$; $\chi^2=9,660$; $df=3$), *obrazovanja majke* (Cramerov $V=,150$; $p<,01$; $\chi^2=13,764$; $df=3$) i *obrazovanja oca* (Cramerov $V=,124$; $p<,05$; $\chi^2=9,420$; $df=3$). Hi kvadrat test pokazuje, kao što je vidljivo u Tablici 11, da s porastom *veličine naselja* i stupnja *obrazovanja majke* i *oca* opada broj onih koji poste prije blagdana.

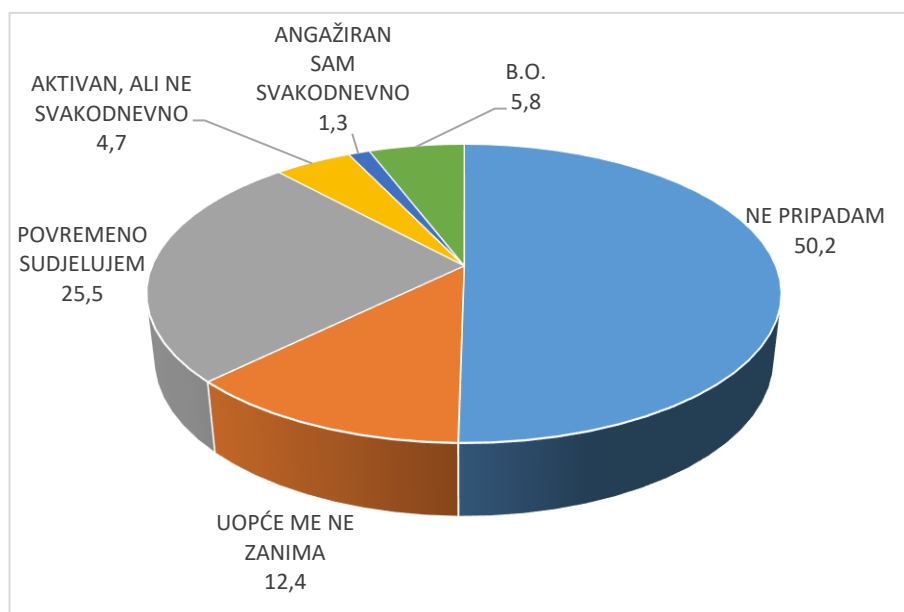
Tablica 11: VEZA SOCIODEMOGRAFSKIH FAKTORA I POSTA (%)

		NE	DA
VELIČINA NASELJA	DO 1.000 STANOVNIKA	43,3	56,7
	1.001 – 10.000 STANOVNIKA	53,7	46,3
	10.001 – 100.000 STANOVNIKA	54,6	45,4
	VIŠE OD 100.000 STANOVNIKA	62,7	37,3
OBRAZOVANJE MAJKE	TROGODIŠNJA SREDNJA ŠKOLA	37,3	62,7
	ČETVEROGODIŠNJA SREDNJA ŠKOLA	52,2	47,8
	VIŠA ŠKOLA	60,5	39,5
	FAKULTET	61	39
OBRAZOVANJE OCA	TROGODIŠNJA SREDNJA ŠKOLA	40	60
	ČETVEROGODIŠNJA SREDNJA ŠKOLA	55,3	44,7
	VIŠA ŠKOLA	57,1	42,9
	FAKULTET	57,4	42,6

U najmanjim naseljima više od polovice ispitanika (56,7%) posti prije blagdana, za razliku od najvećih naselja gdje je taj broj malo veći od trećine (37,3%). Kod *stupnja obrazovanja* majke, 62,7% ispitanika čija je majka završila trogodišnju srednju školu posti prije blagdana. Kod ispitanika čija je majka završila fakultet, taj broj pada na 39%. Slično je i sa stupnjem *obrazovanja oca*. Naime, 60% ispitanika čiji je otac završio trogodišnju srednju školu posti prije blagdana, dok kod onih čiji je otac fakultetski obrazovan taj broj pada na 42,6%.

Na pitanje o *sudjelovanju u životu vjerske zajednice* kojoj pripadaju, polovica ispitanika odgovorila je da ne pripada ni jednoj vjerskoj zajednici, što je pomalo začuđujuće jer je na pitanje o konfesionalnoj pripadnosti većina ispitanika odgovorila da pripada nekoj vjeri (Slika 6). Očito smatraju da pripadaju određenoj vjeri, ali ne i vjerskoj zajednici.

Slika 6: KOLIKO SUDJELUJETE U ŽIVOTU VJERSKE ZAJEDNICE? (%)



Desetinu uzorka ne zanima *sudjelovanje u životu vjerske zajednice*, a četvrtina povremeno sudjeluje u aktivnostima vjerske zajednice. Aktivnih sudionika je ukupno 6% što je zaista mali broj, s obzirom na činjenicu da je većina ispitanika bila pod

utjecajem formalnih i neformalnih oblika religijske socijalizacije (krštenje, odgoj u vjeri i pohađanje vjeronauka). Očito je da u ovom slučaju religijska socijalizacija nije bila jako uspješna.

Statističkom analizom utvrđena je povezanost *sudjelovanja u životu vjerske zajednice sa spolom* ($t=-2,683, p<,05$), *veličinom naselja i obrazovanjem majke*. T test za nezavisne uzorke otkrio je da žene ($M=1,98$) više sudjeluju u životu vjerske zajednice od muškaraca ($M=1,74$).

Analiza varijance pokazala je da se s porastom *veličine naselja* i stupnja *obrazovanja majke* smanjuje *sudjelovanje u životu vjerske zajednice* (Tablica 12). Statistički značajna razlika uočena je između ispitanika iz najmanjih naselja i ispitanika iz većih i najvećih gradova. Oni koji su iz najmanjih naselja više sudjeluju u životu vjerske zajednice, za razliku od onih koji su iz većih naselja. Također, statistički značajna razlika vidljiva je i između ispitanika čija je majka završila trogodišnju školu i ispitanika čija je majka završila višu školu ili fakultet. Ispitanici s najobrazovanimijim roditeljima rjeđe sudjeluju u životu vjerske zajednice.

Tablica 12: VEZA SOCIODEMOGRAFSKIH FAKTORA I SUDJELOVANJA U ŽIVOTU VJERSKE ZAJEDNICE

		M	SD	df	F	
VELIČINA NASELJA	DO 1.000 STANOVNIKA	2,15	1,12	3	5,559	1>3,4
	1.001 – 10.000 STANOVNIKA	1,93	1,08			
	10.001 – 100.000 STANOVNIKA	1,70	,94			
	VIŠE OD 100.000 STANOVNIKA	1,68	,99			
OBRAZOVANJE MAJKE	TROGODIŠNJA SREDNJA ŠKOLA	2,23	1,103	3	5,760	1>3,4
	ČETVEROGODIŠNJA SREDNJA ŠKOLA	1,92	1,05			
	VIŠA ŠKOLA	1,74	1,01			
	FAKULTET	1,67	1,01			

4.2.3. Religijski stavovi

Religijske stavove ispitalo se kroz slaganje ili neslaganje s učenjima Crkve o *uređenju obiteljskoga života, nerazrješivosti braka, kontracepciji te zabrani pobačaja*. Mali dio ispitanika slaže se s učenjima Crkve, a u najvećoj mjeri se ne slažu s učenjima o *kontracepciji i zabrani pobačaja* (Tablica 13).

Tablica 13: *RELIGIJSKI STAVOVI (%)*

	O uređenju obiteljskog života	O nerazrješivosti braka	O kontracepciji	O zabrani pobačaja
Uopće se ne slažem	21,6	34,2	53,9	46,8
Ne slažem se	18,4	23,9	18,9	17,6
Niti se slažem niti se ne slažem	30,4	26,3	18,3	19,2
Slažem se	20,5	9,9	5	9
Potpuno se slažem	8,3	4,7	3,1	6,6
B.O.	0,8	0,9	0,8	0,8

Slaganje varira tako da se 40% ispitanika ne slaže s *uređenjem obiteljskoga života*, 58,1% ispitanika ne slaže se s *nerazrješivosti braka*, 72,8% ne slaže se sa *stavom o kontracepciji*, a 64,4% ne slaže se sa *stavom o pobačaju*. Takvo veliko neslaganje s učenjima Crkve pokazatelj je više razine tradicionalne religioznosti, a niže razine aktualne religioznosti i distance spram crkvene/institucionalizirane religioznosti. Odnosno, većina studenata je krštena, odgajana u vjeri i pohađala je vjeronauk, ali kod dobrog dijela ispitanika sve ostaje samo na tim tradicionalnim aspektima jer neslaganjem s Crkvom pokazuju da je kod njih aktualna religioznost slaba. Tu se očito radi o tradicionalnoj religioznosti gdje se osobe ne pridržavaju pravila vjerske organizacije, ali vežu svoju konfesionalnost uz pretke i kulturu (Pavić, 2016). Ispitanici su od najranije dobi u sklopu religijske socijalizacije u obitelji

usmjeravani prema religiji, ali transmisija nije bila potpuno uspješna. Naime, oni se vežu uz tu religiju, ali većina ispitanika ne slaže se sa stavovima vjerske organizacije.

Statističkom obradom utvrđeno je da postoji povezanost nekih sociodemografskih faktora sa *stavom o kontracepciji, nerazrješivosti braka i zabrani pobačaja*.

Stav o kontracepciji povezan je sa *spolom* ispitanika ($t=1,112$, $p<,05$). Muškarci ($M=1,90$) više od žena ($M=1,80$) podržavaju crkveni stav u kontracepciji. Takav rezultat nije bio očekivan jer su se u većini drugih aspekata muškarci pokazali manje religioznima od žena. Očito su po pitanju *stava o kontracepciji* u ovome slučaju muškarci više u slaganju s Crkvom i manje liberalnih stavova od žena.

Stav o nerazrješivosti braka povezan je s *imovinskim stanjem* ispitanika (Cramerov $V=,123$; $p<,01$; $\chi^2=37,989$; $df=16$). Potpuno se slaže 10% ispitanika čije je imovinsko stanje znatno lošije od većine drugih, dok je kod onih čije je stanje znatno bolje od većine drugih taj broj dvostruko manji (4,9%). Uopće se ne slaže 30% ispitanika od ukupnoga broja onih čije je imovinsko stanje znatno lošije od većine drugih, a kod onih čije je stanje znatno bolje od većine drugih taj je broj znatno veći (48,8%). Iz navedenih rezultata vidljivo je da je stav o nerazrješivosti braka više prihvaćen kod ispitanika čije je imovinsko stanje lošije.

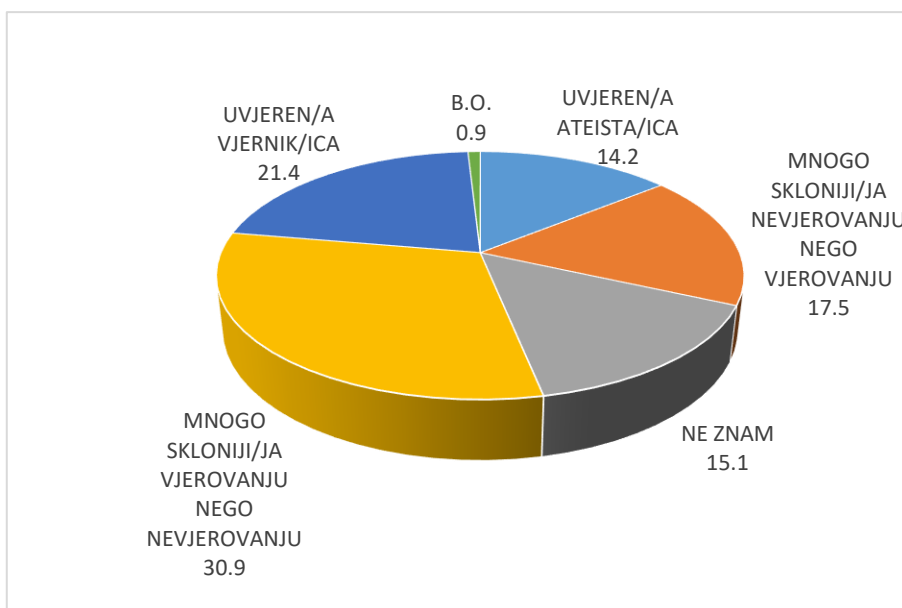
Stav o zabrani pobačaja, kako je pokazao hi kvadrat test, povezan je s *veličinom naselja* (Cramerov $V=,113$; $p<,05$; $\chi^2=23,965$; $df=12$) i *obrazovanjem majke* (Cramerov $V=,117$; $p<,05$; $\chi^2=25,419$; $df=12$) (Tablica 14). Broj onih koji se slažu sa stavom o zabrani pobačaja iz najmanjih naselja (22%) dvostruko je veći od broja onih koji su iz najvećih naselja (9,4%). Ispitanici čija je majka završila trogodišnju školu u većoj mjeri se slažu (21,6%) od onih čija je majka završila višu školu (8,9%) ili fakultet (13,3%). Nešto veći razmjer vidljiv je kod neslaganja gdje se ne slaže 50% onih čija je majka završila trogodišnju srednju školu te za petinu više (72,1%) onih čija je majka završila fakultet.

Tablica 14: SOCIODEMOGRAFSKI FAKTORI I STAV O ZABRANI POBAČAJA

		Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
VELIČINA NASELJA	DO 1.000 STANOVNIKA	40,9	12,9	24,2	12,9	9,1
	1.001 – 10.000 STANOVNIKA	45,1	17,6	19,3	9,9	8,2
	10.001 – 100.000 STANOVNIKA	50,4	18,3	19,8	9,9	1,5
	VIŠE OD 100.000 STANOVNIKA	54,3	22	14,2	3,1	6,3
OBRAZOVANJE MAJKE	TROGODIŠNJA SREDNJA ŠKOLA	30,7	19,3	28,4	11,4	10,2
	ČETVEROGODIŠNJA SREDNJA ŠKOLA	48,5	14,9	19,1	11,6	5,9
	VIŠA ŠKOLA	55,1	18	18	2,2	6,7
	FAKULTET	49	23,1	14,7	7	6,3

Na pitanje o *religijskoj samoidentifikaciji*, kao što je vidljivo na Slici 7, polovica ispitanika izjasnila se kao uvjereni/a vjernik/ca i mnogo skloniji/ja vjerovanju nego nevjerovanju. Kao uvjereni/a ateist/ica i mnogo skloniji/a nevjerovanju nego vjerovanju izjasnilo se malo manje od trećine ispitanika (31,7%). Iz toga je vidljivo, uspoređujući s drugim pitanjima, da ispitanici sve manje vjeruju u nauk Crkve i stavove Crkve, sve rjeđe odlaze u Crkvu, ali ipak su skloniji vjerovanju nego nevjerovanju. Tu se može vidjeti kriza institucionalne religioznosti i pojam „vjerovanje bez pripadanja“ o kojem govori Davie (1990; prema Voas i Crocket, 2005). Davie (1990; prema Voas i Crocket, 2005) uviđa da sve više ljudi u Velikoj Britaniji vjeruje, ali ne stavlja vlastitu vjeru u praksu, odnosno ne pripada vjerskoj organizaciji. Slična situacija događa se i u Hrvatskoj.

Slika 7: RELIGIJSKA SAMOIDENTIFIKACIJA (%)



T testom za nezavisne uzorke uočena je veza *spola* i *religijske samoidentifikacije* ($t=-4,157$, $p<,01$). Vidljivo je da su žene ($M=3,47$) sklonije vjerovanju nego muškarci ($M=2,996$).

Hi kvadrat testom (Cramerov $V=,119$; $p<,01$; $\chi^2=26,617$; $df=12$) utvrđeno je da se 27% ispitanika čija je majka završila trogodišnju srednju školu smatra uvjerenim vjernikom (Tablica 15). Taj je broj najmanji kod ispitanika čija je majka završila višu školu (12,5%). Mnogo sklonijima vjerovanju smatra se 38,2% onih čija majka ima trogodišnju srednju školu, a taj je broj značajno manji kod onih čija je majka završila fakultet (23,1%). Uvjerenim ateistima smatra se samo 5,6% ispitanika čija je majka završila trogodišnju srednju školu, dok je taj broj četiri puta veći kod onih čija je majka fakultetski obrazovana (23,1%).

Tablica 15: STUPANJ OBRAZOVANJA MAJKE I RELIGIJSKA SAMOIDENTIFIKACIJA (%)

		UVJEREN/A ATEISTI/CA	MNOGO SKLONIJ/I A NEVJEROVANJU NEGO VJEROVANJU	NE ZNAM, NE MOGU PROCIJENITI	MNOGO SKLONIJ/I A VJEROVANJU NEGO NEVJEROVANJU	UVJEREN/A VJERNIK/CA
OBRAZOVANJE MAJKE	TROGODIŠNJA SREDNJA ŠKOLA	5,6	14,6	14,6	38,2	27
	ČETVEROGODIŠNJA SREDNJA ŠKOLA	12,2	18,8	13,5	31,7	23,8
	VIŠA ŠKOLA	15,9	20,5	15,9	35,2	12,5
	FAKULTET	23,1	15,4	18,2	23,1	20,3

Aktualna religioznost pokazala se slabije rasprostranjenom u odnosu na tradicionalnu religioznost. Uočeno je da sociodemografske karakteristike utječu na razinu aktualne religioznosti kod studenata.

4.3. Veza tradicionalne i aktualne religioznosti

Kao što je prethodno prikazano, rezultati otkrivaju većinsku, u nekim indikatorima gotovo opću, rasprostranjenost tradicionalne vezanosti te istodobno puno slabiju rasprostranjenost aktualne religioznosti.

Daljnjom analizom željela se utvrditi povezanost između tradicionalne i aktualne religioznosti. Analizirane su veze pojedine varijable tradicionalne religioznosti (*krštenje, odgoj u vjeri i pohađanje vjeronauka*) s varijablama aktualne religioznosti (*religijsko vjerovanje, religijska ponašanja i religijski stavovi*).

Uočena je povezanost između varijabli *krštenje i postoji Bog, odgoj u vjeri i postoji Bog* te *pohađanje vjeronauka i postoji Bog* (Tablica 16).

Hi kvadrat test varijable *krštenja i postoji Bog* (Cramerov $V=,195$; $p<,001$; $\chi^2=23,338$; $df=2$) pokazao je da 55,9% ispitanika koji su kršteni vjeruje u Boga, dok kod onih koji nisu kršteni taj broj je 38,5%. Nasuprot tome, 14,6% krštenih i 38,5% nekrštenih ne vjeruje u Boga.

I *odgoj u vjeri*, kao što je vidljivo u Tablici 16, utječe na *vjeru u Boga*. Analiza (Cramerov $V=,395$; $p<,001$; $\chi^2=94,235$; $df=2$) je pokazala još jaču povezanost nego što je to kod *krštenja i vjere u Boga*. Većina ispitanika koji su odgajani u vjeri vjeruje u Boga (66,1%). Kod onih koji nisu odgajani u vjeri taj je broj dvostruko manji (29,4%). Oni koji nisu odgajani u vjeri podjednako ne vjeruju i nisu sigurni, dok kod ispitanika koji su odgajani u vjeri ne vjeruje samo 8,3%.

Nadalje, vidljiva je i povezanost varijable *postoji Bog i pohađanja vjeronauka* (Cramerov $V=,261$; $p<,001$; $\chi^2=84,895$; $df=4$). Od onih koji nikada nisu pohađali vjeronauk samo petina vjeruje u Boga. Kod ispitanika koji su odlazili samo u osnovnoj školi na vjeronauk njih trećina vjeruje, dok oni koji su pohađali u osnovnoj i srednjoj školi vjeronauk broj se penje na većinu (64,7%). Nevjerovanje je najizraženije kod onih koji nikada nisu išli na vjeronauk (47,3%), a kod onih koji su pohađali vjeronauk u osnovnoj i srednjoj školi taj je broj skoro pet puta manji (9,7%).

**Tablica 16: POVEZANOST KRŠTENJA, ODGOJA U VJERI I POHAĐANJA
VJERONAUKA S VJEROM U BOGA (%)**

		NE VJERUJEM	NE ZNAM, NISAM SIGURAN	VJERUJEM
KRŠTENJE I POSTOJI BOG	NE	38,5	23,1	38,5
	DA	14,6	29,4	55,9
ODGOJ U VJERI I POSTOJI BOG	NE	35,6	35,1	29,4
	DA	8,3	25,6	66,1
POHAĐANJE VJERONAUKA I POSTOJI BOG	NE, NIKAD	47,3	32,7	20
	DA, U OŠ	27	36,2	36,9
	DA, U OŠ I SŠ	9,6	25,7	64,7

Osim povezanosti tradicionalne religioznosti i *vjere u Boga*, utvrđena je i povezanost tradicionalne religioznosti i vjerovanja u tvrdnju *Bog je stvorio svijet* (Tablica 17).

**Tablica 17: VEZA TRADICIONALNE RELIGIOZNOSTI I TVRDNJE
„BOG JE STVORIO SVIJET“ (%)**

		NE VJERUJEM	NE ZNAM, NISAM SIGURAN	VJERUJEM
KRŠTENJE I BOG JE STVORIO SVIJET	NE	52,3	27,7	20
	DA	33	37,7	29,3
ODGOJ U VJERI I BOG JE STVORIO SVIJET	NE	58,2	28,4	13,4
	DA	24	40,6	35,5
POHAĐANJE VJERONAUKA I BOG JE STVORIO SVIJET	NE, NIKAD	70,9	16,4	12,7
	DA, U OŠ	45,4	36,9	17,7
	DA, U OŠ I SŠ	26	39,3	34,7

Hi kvadrat test pokazao je povezanost *krštenja* i tvrdnje *Bog je stvorio svijet* (Cramerov $V = ,125$; $p < ,01$; $\chi^2 = 9,575$; $df = 2$). U tvrdnju vjeruje petina nekrštenih ispitanika i malo manje od trećine krštenih ispitanika. Polovica nekrštenih izrazila je nevjerovanje u tvrdnju, dok kod krštenih trećina ne vjeruje.

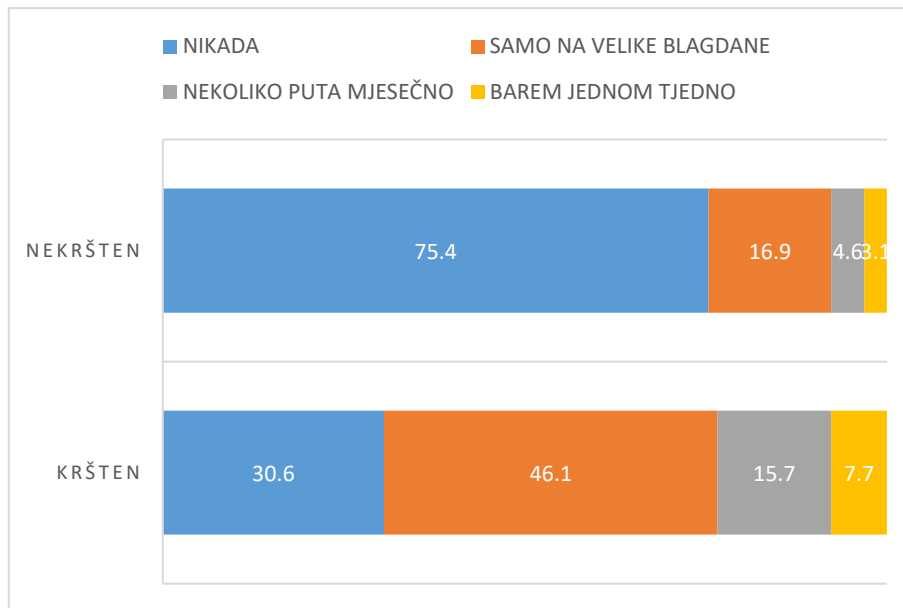
Još veća povezanost uočena je kod varijabli *odgoj u vjeri* i *Bog je stvorio svijet* (Cramerov $V = ,346$; $p < ,001$; $\chi^2 = 72,143$; $df = 2$). Trećina onih odgajanih u vjeri iskazala je vjerovanje u Božje stvaranje svijeta, dok je taj broj kod onih koji nisu odgajani u vjeri skoro tri puta manji (13,4%). Četvrtina ispitanika odgajanih u vjeri iskazala je nevjerovanje, a taj je broj kod onih koji nisu odgajani u vjeri značajno veći (58,2%).

I *pohađanje vjeronauka* povezano je s vjerovanjem da je Bog stvorio svijet (Cramerov $V = ,216$; $p < ,001$; $\chi^2 = 58,053$; $df = 4$). Trećina ispitanika koji su pohađali vjeronauk u osnovnoj i srednjoj školi iskazala je vjerovanje da je Bog stvorio svijet. Taj je broj gotovo dvostruko manji (17,7%) kod onih koji su pohađali vjeronauk u osnovnoj školi, a najmanji (12,7%) kod ispitanika koji nikada nisu pohađali vjeronauk. Najveću sumnju i nevjerovanje iskazali su oni koji nisu nikada pohađali vjeronauk (70,9%). Vidljivo je da što je kraće pohađanje vjeronauka bilo (ili pohađanja vjeronauka nije ni bilo), to je vjera u Božje stvaranje svijeta manja.

S obzirom na uočenu povezanost religijske socijalizacije s religijskim vjerovanjima, očito je da formalni i neformalni oblici religijske socijalizacije bitno utječu na aktualnu religioznost u odrasloj dobi. Osobe koje su bile pod utjecajem obiteljske religijske socijalizacije sklonije su vjerovati u crkvene religijske dogme, za razliku od onih koji nikada nisu odgajani u vjeri. Isto vrijedi i za one osobe koje su bile pod utjecajem formalnih oblika religijske socijalizacije (npr. vjeronauk). Oni su također skloniji vjerovanju u religijske dogme.

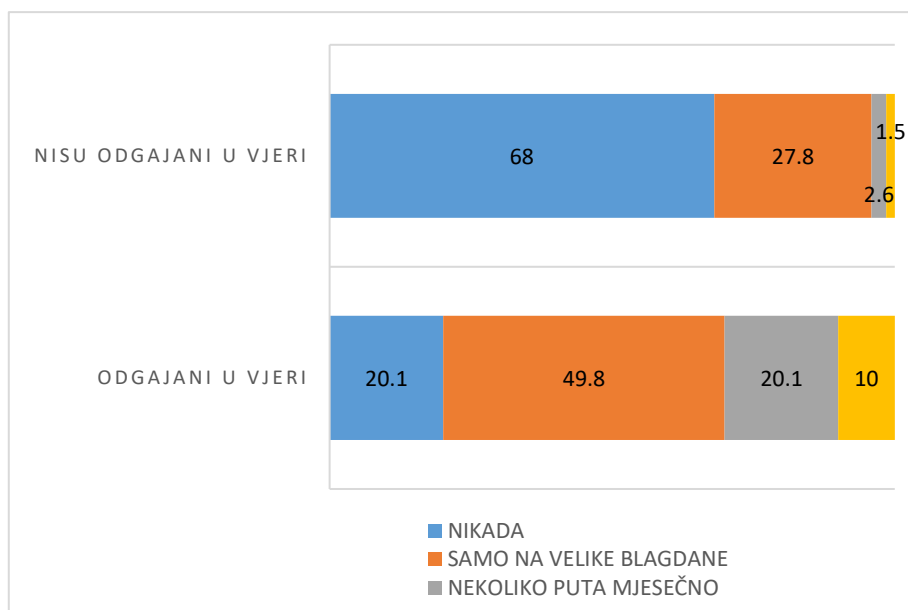
Statističkom obradom uočena je statistički značajna veza između *krštenja* i *odlazaka na misu* (Cramerov $V = ,288$; $p < ,001$; $\chi^2 = 51,067$; $df = 3$). Većina krštenih (69,5%) odlazi na misu samo na velike blagdane, nekoliko puta mjesečno ili jednom tjedno (Slika 8). Malo manje od četvrtine krštenih redovito odlazi na misu (nekoliko puta mjesečno ili jednom tjedno). Većina nekrštenih ne odlazi nikada na misu.

Slika 8: VEZA KRŠTENJA I ODLAZAKA NA MISU (%)



Analiza varijabli *odgoj u vjeri* i *odlasci na misu* pokazala je veliku međusobnu povezanost (Slika 9). Hi kvadrat test (Cramerov $V=,482$; $p<,001$; $\chi^2=140,978$; $df=3$) pokazao je da od onih koji nisu odgajani u vjeri njih 68% ne odlazi nikada na misu, a njih petina odlazi samo na velike blagdane. Što se tiče onih koji su odgajani u vjeri nikada ne ide petina ispitanika, dok na velike blagdane odlazi gotovo polovica (49,8%). Malo manje od trećine ispitanika koji su odgajani u vjeri redovito odlaze na misu, dok kod onih koji nisu odgajani u vjeri taj je broj čak sedam puta manji (4,1%). Takvi rezultati upućuju na važnost odgoja u vjeri koji je važan faktor za odlaženje na misu u odrasloj dobi.

Slika 9: POVEZANOST ODGOJA U VJERI I ODLAŽENJA NA MISU



Uočena je i povezanost *pohađanja vjeronauka i odlazanja na misu*. Hi kvadrat test (Cramerov $V=,293$; $p<,001$; $\chi^2=107,246$; $df=6$) otkrio je da od onih koji su pohađali vjeronauk u osnovnoj i srednjoj školi njih 46,7% odlazi na misu samo na velike blagdane, a redovito odlazi gotovo trećina (29,7%). S druge strane, kod onih koji nikada nisu išli na vjeronauk njih 81,8% nikada ne odlazi na misu, a na velike blagdane odlazi 14,5% ispitanika.

Daljnjom analizom željela se vidjeti povezanost *posta prije blagdana* s tradicionalnom religioznošću (Tablica 18). Statistička obrada pokazala je značajnu povezanost *krštenja* i *posta prije blagdana* (Cramerov $V=,241$; $p<,001$; $\chi^2=35,652$; $df=1$), *odgoja u vjeri* i *posta prije blagdana* (Cramerov $V=,383$; $p<,001$; $\chi^2=89,192$; $df=1$) te *pohađanja vjeronauka* i *posta prije blagdana* (Cramerov $V=,238$; $p<,001$; $\chi^2=34,694$; $df=2$).

Tablica 18: POVEZANOST TRADICIONALNE RELIGIOZNOSTI S POSTOM PRIJE BLAGDANA (%)

		POST PRIJE BLAGDANA	
		NE	DA
KRŠTENJE	NE	88,9	11,1
	DA	49,3	50,7
ODGOJ U VJERI	NE	81	19
	DA	40,1	59,9
POHAĐANJE VJERONAUKA	NE, NIKAD	83,6	16,4
	DA, U OŠ	63	37
	DA, U OŠ I SŠ	46	54

Kao što je vidljivo u Tablici 18, polovica ispitanika koji su kršteni posti prije blagdana. Kod onih koji nisu kršteni velika većina ispitanika ne posti prije blagdana. Kod *odgoja u vjeri* hi kvadrat test otkriva još jaču povezanost. 60% ispitanika odgajanih u vjeri posti prije blagdana. *Pohađanje vjeronauka* također je povezano s *postom prije blagdana*, kao i trajanje pohađanja vjeronauka. Oni ispitanici koji su najdulje pohađali vjeronauk najskloniji su postu prije blagdana.

Sagledavajući rezultate vezane uz aspekte tradicionalne religioznosti i religijsko ponašanje očito je da aspekti tradicionalne religioznosti imaju značajan utjecaj na religijska ponašanja u odrasloj dobi. Uočeno je da osobe koje su bile pod utjecajem formalnih i neformalnih oblika religijske socijalizacije u većoj mjeri odlaze na misu i poste prije blagdana.

Statističkom obradom utvrđena je povezanost triju aspekata tradicionalne religioznosti i crkvenoga stava o uređenju obiteljskog života (Tablica 19).

Hi kvadrat test otkrio je vezu između *krštenja* i stava o uređenju obiteljskoga života (Cramerov $V=,142$; $p<,05$; $\chi^2=12,471$; $df=4$). Kršteni u većoj mjeri (30,2%) iskazuju slaganje sa stavom od nekrštenih (15,4%).

Daljnja statistička analiza ukazala je na veliku povezanost *odgoja u vjeri* i *stava o uređenju obiteljskoga života* (Cramerov $V=,392$; $p<,001$; $\chi^2=93,148$; $df=4$). Malo više od trećine onih koji su odgajani u vjeri slažu se sa stavom, za razliku od onih koji nisu odgajani u vjeri, gdje je taj broj trostruko manji.

Pohađanje vjeronauka također je povezano sa *stavom o uređenju obiteljskoga života*. Može se uočiti da što je kraće bilo *pohađanje vjeronauka*, to je veće neslaganje s crkvenim stavom o uređenju obiteljskoga života.

**Tablica 19: VEZA TRADICIONALNE RELIGIOZNOSTI I STAVA O UREĐENJU
OBITELJSKOG ŽIVOTA (%)**

		UOPĆE SE NE SLAŽEM	NE SLAŽEM SE	NITI SE SLAŽEM NITI SE NE SLAŽEM	SLAŽEM SE	POTPUNO SE SLAŽEM
KRŠTENJE	NE	36,9	18,5	29,2	9,2	6,2
	DA	20	18,7	31,1	21,5	8,7
ODGOJ U VJERI	NE	41,3	25	21,9	7,1	4,6
	DA	12,7	15,3	36	25,5	10,5
POHAĐANJE VJERONAUKA	NE, NIKAD	47,3	18,2	27,3	3,6	3,6
	DA, U OŠ	35,7	21,4	23,6	15,7	3,6
	DA, U OŠ I SŠ	13,9	17,9	32,9	24,6	10,7

Daljnjom analizom željela se uvidjeti povezanost tradicionalne religioznosti i *religijske samoidentifikacije* (Tablica 20). Hi kvadrat test otkrio je povezanost *krštenja* i *religijske samoidentifikacije* (Cramerov $V=,237$; $p<,001$; $\chi^2=34,496$; $df=4$), *odgoja u vjeri* i *religijske samoidentifikacije* (Cramerov $V=,477$; $p<,001$; $\chi^2=12,471$; $df=4$) te *pohađanja vjeronauka* i *religijske samoidentifikacije* (Cramerov $V=,305$; $p<,001$; $\chi^2=116,358$; $df=8$).

Petina ispitanika koji su kršteni izjasnila se kao uvjereni vjernik, dok je kod nekrštenih taj broj manji (13,8%). Veća razlika vidljiva je kod izjašnjavanja kao ateist, gdje je taj broj kod nekrštenih veći od trećine (38,5%), a kod krštenih više od tri puta manji (11,7%).

Nadalje, hi kvadrat test ukazao je na to da se malo više od četvrtine onih koji su odgajani u vjeri izjasnilo kao uvjereni vjernik, a među onima koji nisu odgajani u vjeri udio uvjerenih vjernika je pet puta manji (5,6%).

I *pohađanje vjeronauka* pokazalo se značajnim za *religijsku samoidentifikaciju*. Četvrtina onih koji su najdulje pohađali vjeronauk izjasnila se kao uvjereni vjernik, a samo 7,2% izjasnilo se kao ateist. Najveću sklonost ka ateizmu pokazali su oni koji nikada nisu pohađali vjeronauk, jer se polovica ispitanika izjasnila kao uvjereni ateist.

Tablica 20: POVEZANOST TRADICIONALNE RELIGIOZNOSTI I RELIGIJSKE SAMOIDENTIFIKACIJE (%)

		UVJERE N/A ATEIST/ ICA	MNOGO SKLONIJI/JA NEVJEROVA NJU NEGO VJEROVANJ U	NE ZNAM, NE MOGU PROCIJE NITI	MNOGO SKLONIJI/JA VJEROVANJ U NEGO NEVJEROVA NJU	UVJEREN /A VJERNIK/ CA
KRŠTENJE	NE	38,5	16,9	10,8	20	13,8
	DA	11,7	18,2	15,8	32,1	22,2
ODGOJ U VJERI	NE	32,8	29,2	15,9	16,4	5,6
	DA	6,1	12,4	15,1	37,7	28,7
POHAĐAN JE VJERONA UKA	NE, NIKA D	50,9	21,8	12,7	5,5	9,1
	DA, U OŠ	22,1	25,7	17,1	24,3	10,7
	DA, U OŠ I SŠ	7,2	14,4	14,7	37	26,7

Promatrajući cjelokupnu analizu aspekata tradicionalne religioznosti i aspekata aktualne religioznosti vidljivo je da je povezanost prisutna. Ono što su ispitanici stekli

kroz obiteljsku religijsku socijalizaciju (*krštenje, odgoj u vjeri, pohađanje vjeronauka*) utjecalo je u većoj ili manjoj mjeri na njihov daljnji vjerski život. Oni koji su kršteni, odgajani u vjeri i pohađali su vjeronauk skloniji su aktualnoj religioznosti. To bi značilo da će oni u većoj mjeri vjerovati u religijske tvrdnje, postiti, slaviti vjerske blagdane, odlaziti na misu, podržavati religijske stavove i smatrati se uvjerenim vjernikom ili osobom sklonijom vjerovanju nego nevjerovanju.

Uočeno je i da dio ispitanika koji su bili pod utjecajem formalnih i neformalnih oblika religijske socijalizacije ne pokazuje sklonost ka aktualnoj religioznosti, odnosno ne vjeruju u religijske dogme, ne poste, ne slave blagdane, ne odlaze na misu, ne podržavaju religijske stavove i/ili smatraju se ateistom ili osobom sklonijom nevjerovanju nego vjerovanju. Najveći otklon vidljiv je kod podržavanja religijskih stavova. Unatoč tomu što su ispitanici bili pod utjecajem formalnih i neformalnih oblika religijske socijalizacije, oni pokazuju izrazito neslaganje s crkvenim religijskim stavovima. Uočeno je i da dio ispitanika koji nisu bili pod utjecajem formalnih i neformalnih oblika religijske socijalizacije, pokazuje sklonost prema aktualnoj religioznosti. Očito na njih nisu utjecali agensi religijske socijalizacije u djetinjstvu, ali su se pod utjecajem nekih drugih agensa u odraslijoj dobi okrenuli religiji.

4.4. Utjecaj različitih agensa na religioznost

Kako bi se ispitao utjecaj različitih agensa na religioznost ispitanici su procjenjivali utjecaj na svoju religioznost te su prosuđivali koliko su religiozni njihovi roditelji i prijatelji. Upravo to osobno prosuđivanje jedno je od ograničenja istraživanja jer je to samo subjektivna procjena religioznosti drugih. Osim toga, analiziran je i *odnos ispitanika s roditeljima* kao nezavisna varijabla koja bi mogla utjecati na roditeljski utjecaj na djecu i njihovu religioznost.

Od ispitanika je zahtijevano da procjene religioznost svojih roditelja i prijatelja. Ispitanici su procijenili da su im majke religioznije od očeva, dok su prijatelje procijenili u podjednakoj mjeri religioznima kao i očeve (Tablica 21).

Tablica 21: RELIGIOZNOST RODITELJA I PRIJATELJA

	UVJERE N/A ATEIST/I CA	MNOGO SKLONIJI /JA NEVJERO VANJU	NE ZNAM	MNOGO SKLONI JI/JA VJEROV ANJU	UVJEREN /A VJERNIK/ CA	B.O.	M	SD
MAJKA	5,5	10,6	18	32,3	32,8	0,9	3,77	1,18
OTAC	11,3	18,1	22,4	28	18,7	1,4	3,25	1,28
NAJBOLJI PRIJATELJ/IC A	12,3	15,9	26,3	24,1	20,5	0,9	3,25	1,29
DRUŠTVO/KL APA	5	25,5	34,6	29,1	4,9	0,8	3,03	,98

Ispitanici tvrde da je najveći *utjecaj na njihovu religioznost* imala majka (Tablica 22). Naime, malo više od trećine ispitanika istaknulo je kao najveći utjecaj majku (M=2,92). Nakon majke slijedi Crkva (M=2,69), otac (M=2,53) te ostali rođaci (M=2,26). Kao najmanji utjecaj ispitanici su odabrali medije (M=1,70), najbolje

prijatelje (M=1,82) te nastavnike u srednjoj školi (M=2,00) i osnovnoj školi (M=2,08). Kod pitanja o presudnome utjecaju na religioznost ispitanici su istaknuli majku (11,8%), obitelj i roditelje (13,9%), a najviše njih odabralo je kao presudan utjecaj same sebe (23,3%).

Tablica 22: TKO JE UTJECAO NA RELIGIOZNOST? (%)

	NIMALO	MALO	OSREDNJE	MNOGO	IZUZETNO MNOGO	B.O.	M	SD
MAJKA	17,3	17,8	27,7	27,7	8,5	0,9	2,92	1,22
OTAC	27,2	20,6	27,6	19,1	4,6	0,9	2,53	1,21
OSTALI ROĐACI	36,5	14,0	19,2	12,1	5,4	12,8	2,26	1,296
NAJBOLJI PRIJATELJ/ICA	51,8	21,4	18,6	6,0	1,3	0,9	1,82	1,02
DRUŠTVO/KLASA	49,4	20,8	20,3	6,6	1,7	1,1	1,89	1,06
MEDIJI	57,0	20,0	16,1	4,7	0,8	1,4	1,70	0,96
NASTAVNICI U OŠ	42,8	20,9	22,0	11,2	2,2	0,8	2,08	1,14
NASTAVNICI U SŠ	46,8	20,3	20,2	9,1	2,8	0,8	2,00	1,14
CRKVA	28,3	16,2	23,6	19,8	11,2	0,8	2,69	1,37

T test za nezavisne uzorke pokazao je da postoji povezanost *spola* i *utjecaja majke na religiju* ($t=-2,022$, $p<,05$). Žene (M=3,01) su sklonije priznati utjecaj majke na svoju religioznost od muškaraca (M=2,81).

Analiza varijance pokazala je povezanost *utjecaja majke i oca na religijsku samoidentifikaciju* (Tablica 23). Ispitanici koji su izrazili najmanji utjecaj majke i oca na njihovu religioznost pokazali su najmanju razinu religioznosti izjašnjavajući se često kao ateisti i skloni nevjerovanju. Oni na koje su majka i otac utjecali vrlo mnogo

pokazali su najveću razinu religioznosti izjašnjavajući se češće kao uvjereni vjernici i skloni vjerovanju.

Tablica 23: POVEZANOST UTJECAJA MAJKE I OCA NA RELIGIJSKU SAMOIDENTIFIKACIJU

		M	SD	df	F	
UTJECAJ MAJKE I RELIGIJSKA SAMOIDENTIFIKACIJA	NIMALO	2,47	1,39	4	31,169	1<2,3,4,5 2<4,5 3<4,5
	MALO	2,96	1,31			
	OSREDNJE	3,16	1,26			
	MNOGO	3,86	1,09			
	VRLO MNOGO	4,22	1,14			
UTJECAJ OCA I RELIGIJSKA SAMOIDENTIFIKACIJA	NIMALO	2,81	1,47	4	18,147	1<3,4,5 2<4,5 3<4,5
	MALO	3,07	1,22			
	OSREDNJE	3,33	1,26			
	MNOGO	3,9	1,13			
	VRLO MNOGO	4,31	1,17			

Daljnja statistička obrada pokazala je povezanost *utjecaja majke i oca* i aspekata aktualne religioznosti.

Utjecaj majke na religijske stavove pokazao se povezanim s *postom prije blagdana* (Cramerov $V=,291$; $p<,001$; $\chi^2=51,945$; $df=4$) i *slavljenjem blagdana* (Cramerov $V=,169$; $p<,01$; $\chi^2=17,395$; $df=4$). Hi kvadrat test ukazao je na to da je na gotovo polovicu ispitanika (47,6%) koji poste majka utjecala mnogo ili vrlo mnogo. Manja povezanost vidljiva je kod *utjecaja majke i slavljenja blagdana*. Kod ispitanika koji slave blagdane 37,5% izjavilo je da je majka utjecala mnogo ili vrlo mnogo, a kod ispitanika koji ne slave blagdane taj je broj manji (25%).

Kao i kod majke, daljnja analiza pokazala je povezanost *utjecaja oca na religijske stavove s postom prije blagdana* (Cramerov $V=,281$; $p<,001$; $\chi^2=48,283$; $df=4$) i *slavljenjem blagdana* (Cramerov $V=,181$; $p<,01$; $\chi^2=19,925$; $df=4$). Na trećinu ispitanika (34,4%) koji poste otac je utjecao vrlo mnogo ili mnogo.

Analiza varijance pokazala je povezanost *utjecaja majke i oca na religijske stavove s odlascima na misu* (Tablica 24). Oni koji redovito odlaze na misu više su slagali s tvrdnjom da su majka i otac utjecali na njihovu religioznost.

Tablica 24: POVEZANOST ODLAZAKA NA MISU I UTJECAJA MAJKE I OCA

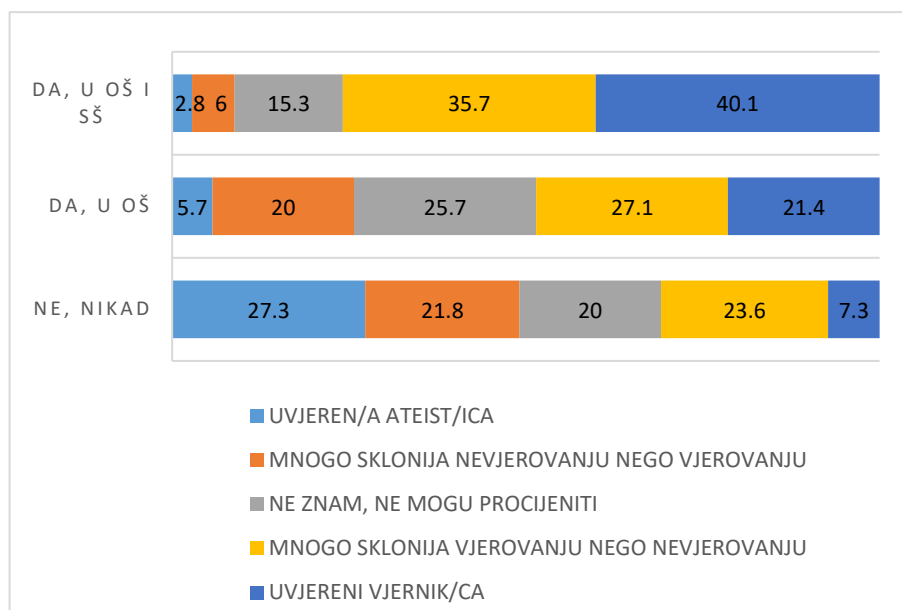
		M	SD	df	F	
ODLASCI NA MISU I UTJECAJ MAJKE	NIKADA	2,35	1,199	3	36,658	1<2,3,4 2<3,4
	SAMO NA VELIKE BLAGDANE	3,04	1,13			
	NEKOLIKO PUTA MJESEČNO	3,54	,99			
	BAREM JEDNOM TJEDNO	3,72	1,06			
ODLASCI NA MISU I UTJECAJ OCA	NIKADA	2,08	1,105	3	23,924	1<2,3,4 2<3
	SAMO NA VELIKE BLAGDANE	2,58	1,12			
	NEKOLIKO PUTA MJESEČNO	3,17	1,24			
	BAREM JEDNOM TJEDNO	3,02	1,29			

Daljnja analiza ukazala je na povezanost *religioznosti majke i oca s pohađanjem vjeronauka, odlascima na misu te religijskim vjerovanjima i religijskim stavovima*.

Hi kvadrat test otkrio je povezanost *religioznosti majke i pohađanja vjeronauka te religioznosti oca i pohađanja vjeronauka*.

Kao što je vidljivo na Slici 10, najveći udio ispitanika (40,1%) čija je majka uvjeren vjernica pohađalo je vjeronauk u osnovnoj i srednjoj školi. Od onih koji nisu nikada išli najveći broj su ispitanici čija je majka uvjeren ateistica ili sklonija nevjerovanju nego vjerovanju.

Slika 10: VEZA POHAĐANJA VJERONAUKA I RELIGIOZNOSTI MAJKE



Cramerov V = ,300; *p* < ,001; $\chi^2 = 112,835$; *df* = 8

Slično je i kod *religioznosti oca* i *pohađanja vjeronauka* (*Cramerov V* = ,257; *p* < ,001; $\chi^2 = 82,014$; *df* = 8).. Više od polovice ispitanika koji su išli na vjeronauk u osnovnoj i srednjoj školi procijenili su da je njihov otac uvjereni vjernik ili mnogo skloniji vjeronauku nego nevjeronauku.

Statističkom analizom uočena je povezanost *religioznosti majke* i *odlaženja na misu* (Tablica 25). Hi kvadrat test pokazao je povezanost *religioznosti majke* i *odlaženja na misu* (*Cramerov V* = ,294; *p* < ,001; $\chi^2 = 161,947$; *df* = 12). Kod ispitanika čija je majka uvjerenjena vjernica njih 43,9% odlazi na misu redovito, a samo 16,9% ne odlazi nikada. Kod ispitanika čija je majka uvjerenjena ateistica redovito odlazi 2,9%, a nikada ne odlazi čak 82,9%.

Tablica 25: POVEZANOST RELIGIOZNOSTI MAJKE I OCA I ODLAŽENJA NA MISU

MAJKA	UVJEREN/ A ATEIST/IC A	MNOGO SKLONIJI/JA NEVJEROVAN JU NEGO VJEROVANJU	NE ZNAM, NE MOGU PROCIJENI TI	MNOGO SKLONIJI/JA VJEROVANJU NEGO NEVJEROVAN JU	UVJEREN/ A VJERNIK/C A
NIKADA	13,3	18,8	25,2	26,6	16,1
SAMO NA VELIKE BLAGDAN E	1,9	8,6	18,7	40,7	30,2
NEKOLIK O PUTA MJESEČN O	1,1	3,3	6,6	31,9	57,1
BAREM JEDNOM TJEDNO	0	0	4,3	12,8	83
OTAC	UVJEREN/ A ATEIST/IC A	MNOGO SKLONIJI/JA NEVJEROVAN JU NEGO VJEROVANJU	NE ZNAM, NE MOGU PROCIJENI TI	MNOGO SKLONIJI/JA VJEROVANJU NEGO NEVJEROVAN JU	UVJEREN/ A VJERNIK/C A
NIKADA	23,7	24,2	26,5	18,3	7,3
SAMO NA VELIKE BLAGDAN E	6,4	18,8	26,7	30,8	17,3
NEKOLIK O PUTA MJESEČN O	2,2	10	5,6	43,3	38,9
BAREM JEDNOM TJEDNO	2,1	6,4	14,9	31,9	44,7

Slično se pokazalo i kod *religioznosti oca i odlaženja na misu* (Cramerov $V=,273$; $p<,001$; $\chi^2=139,015$; $df=12$). Kod ispitanika koji su svog oca procijenili kao uvjerenog vjernika skoro polovica (47,5%) odlazi na misu redovito, dok kod onih koji procjenjuju oca kao uvjerenog ateista ta je vrijednost čak desetak puta manja (4,2%).

Hi kvadrat testom otkrivena je povezanost *vjerovanja u Boga i religioznosti majke* (Cramerov $V=,367$; $p<,001$; $\chi^2=168,499$; $df=8$). Vjerovanju su skloniji oni čija je majka uvjerenja vjernica. Naime, od onih ispitanika čija je majka uvjerenja vjernica

tri četvrtine (77,3%) vjeruje u Boga, dok kod onih koji procjenjuju majku kao uvjerenu ateisticu desetina vjeruje u Boga (11,4%).

Uočena je i povezanost *vjerovanja u Boga i religioznosti oca* (Cramerov $V=,303$; $p<,001$; $\chi^2=113,927$; $df=8$). Većina ispitanika od onih koji procjenjuju oca kao uvjerenog vjernika vjeruje u Boga (81,4%). Kod ispitanika koji procjenjuju oca kao uvjerenog ateista, malo više od četvrtine (27,8%) vjeruje u Boga.

Daljnjom analizom željelo se vidjeti postoji li povezanost *religijskih stavova i religioznosti majke i oca*. Hi kvadrat test otkrio je povezanost svih *religijskih stavova i religioznosti majke i oca*.

Povezanost vezana uz *religioznost majke* uočena je kod *religijskoga stava o uređenju obiteljskog života i religioznosti majke* (Cramerov $V=,225$; $p<,001$; $\chi^2=127,140$; $df=16$). Kod ispitanika koji procjenjuju svoju majku kao uvjerenu vjernicu malo manje od polovice (46,1%) slaže se s crkvenim stavom o uređenju obiteljskoga života. Nasuprot tome, samo desetina ispitanika (11,5%) od onih koji procjenjuju majku kao uvjerenu ateisticu slaže se s crkvenim stavom o uređenju obiteljskoga života.

Vezano uz *religioznost oca*, najveća povezanost vidljiva je kod *religijskoga stava o uređenju obiteljskog života i religioznosti oca* (Cramerov $V=,198$; $p<,001$; $\chi^2=98,184$; $df=16$). Od onih ispitanika koji procjenjuju oca kao uvjerenog vjernika polovica (52,9%) se slaže sa stavom o uređenju obiteljskoga života, dok kod onih koji procjenjuju oca kao uvjerenog ateista ta je vrijednost četiri puta manja (12,5%).

Ispitanike se pitalo o *odnosu s roditeljima* da bi se uvidjelo utječe li odnos na neke aspekte aktualne religioznosti. Većina studenata odgovorila je da imaju dobar odnos sa svojim roditeljima (Tablica 26).

Tablica 26: ODNOS S OBA RODITELJA (%)

LOŠ	DOBAR I LOŠ	DOBAR	B.O.
1,3	20	78	0,8

Daljnja analiza nije pokazala povezanost *odnosa s roditeljima* i aspekata aktualne religioznosti. Povezanosti nema vjerojatno zato što je većina uzorka odgovorila da imaju dobar odnos s roditeljima.

Vidljivo je da veliki utjecaj na aktualnu (ne)religioznost ispitanika ima primarna religijska socijalizacija u obitelji. Roditeljski se utjecaj odvijao kroz formalne oblike kao što je pohađanje vjeronauka i neformalne oblike kao što je odgoj u vjeri. Može se zaključiti da transmisija religioznosti u djetinjstvu utječe na pojedine aspekte aktualne religioznosti u odrasloj dobi.

5. ZAKLJUČAK

Ovim istraživanjem detaljno su se analizirale dvije dimenzije studentske religioznosti – tradicionalna i aktualna. Sagledavao se njihov međusobni odnos i povezanost sa sociodemografskim karakteristikama ispitanika. Tradicionalna religioznost odnosi se na ono što su osobe stekle u primarnoj obiteljskoj religijskoj socijalizaciji kroz formalne i neformalne oblike religijske socijalizacije i u ovome radu uključivala je sljedeće indikatore: *konfesionalna pripadnost, krštenje, odgoj u vjeri i pohađanje vjeronauka*. Aktualna religioznost odnosi se na osobe koje svakodnevno u životu primjenjuju religiju te redovno sudjeluju u životu vjerske zajednice. Aktualna religioznost u ovome radu uključivala je sljedeće indikatore: *religijska vjerovanja, religijsko ponašanje, religijski stavovi, religijska samoidentifikacija*.

Nadalje, analizirao se utjecaj različitih agensa na religioznost studenata: obitelj, prijatelji, mediji, nastavnici, Crkva. Pritom se posebno fokusiralo na obitelj kao jedan od najvažnijih agensa koji ima važnu ulogu kod početnoga formiranja vjerskog života djeteta.

Rad je polazio od pet hipoteza. Potvrđena je prva hipoteza da će indikatori tradicionalne religioznosti biti većinski rasprostranjeniji među studentima. Rezultati su pokazali da je tradicionalna religioznost prisutna kod većine studenata. Većina se izjašnjava kao katolik ili kršćanin te je većina krštena, odgajana u vjeri i pohađala je vjeronauk.

Potvrđena je i druga hipoteza koja je upućivala na slabije rasprostranjene indikatore aktualne od tradicionalne religioznosti među studentima. Kod indikatora *religijskoga vjerovanja* rezultati su pokazali na prisutnost sumnje u religijske dogme kod velikog dijela studenata. Kod *religijskoga ponašanja* vidljivo je da rijetko odlaze na misu, a kod *posta* je uočeno da je podjednak broj onih koji poste i onih koji ne poste. Jedino je kod *slavljenja blagdana* većina odgovorila da slavi vjerske blagdane, kao što i tada veći broj odlazi na misu. Veliko neslaganje studenti su pokazali s *religijskim stavovima*. Tu je najviše bilo vidljivo da je tradicionalna religioznost

prisutna kod većine, ali ne i aktualna religioznost. Naime, studenti su pokazali suprotne stavove od stavova crkvene organizacije. Kod *religijske samoidentifikacije* polovica se izjasnila kao uvjereni vjernik ili skloniji vjerovanju unatoč neslaganjima s Crkvom.

Djelomično je potvrđena treća hipoteza o sociodemografskim karakteristikama (*spol, obrazovanje roditelja, veličina mjesta stanovanja, imovinsko stanje obitelji*) koje utječu na razinu tradicionalne religioznosti kod ispitanika. Kod većine indikatora pokazala se statistički značajna povezanost sa *spolom, obrazovanjem roditelja*, a ponajviše *obrazovanjem majke, veličinom mjesta stanovanja*, a u ponekim slučajevima i s *imovinskim stanjem obitelji*. Tradicionalna religioznost rasprostranjenija je među ženskim spolom, djecom slabije obrazovanih roditelja, te među onima koji žive u manjim mjestima stanovanja i slabijega su imovinskog stanja.

Djelomično je potvrđena i četvrta hipoteza koja se odnosila na utjecaj sociodemografskih karakteristika na razinu aktualne religioznosti kod studenata. Aktualna religioznost više je bila rasprostranjena kod ženskoga spola, kod ispitanika koji imaju slabije obrazovane roditelje, stanuju u manjim mjestima stanovanja te su slabijega imovinskog stanja.

Posljednja, peta hipoteza potvrđena je, a pretpostavila je da je najveći utjecaj na religijsku socijalizaciju studenata ima obitelj. Analizom se utvrdilo da od svih agensa ispitanici priznaju da je najveći utjecaj imala majka, a zatim otac. Kod procjene religioznosti majke i oca uočilo se da što su religiozniji majka i otac, to su religioznija djeca. Iz toga je vidljivo da je obiteljska religijska socijalizacija važan faktor u budućem vjerskom životu djeteta. Ono što nije pokazalo utjecaj na religioznost studenata jest odnos s roditeljima. Pretpostavka je da nema povezanosti jer se većina studenata izjasnila da ima dobar odnos sa svojim roditeljima.

Sveukupno gledajući, vidljivo je da je tradicionalna religioznost među studentima i dalje visoka, ali i da je aktualna religioznost značajno slabija. Posebno se slabljenje aktualne religioznosti vidi u sve većim sumnjama u religijske dogme, sve rjeđim odlascima na misu te sve većim neslaganjima s crkvenim stavovima. Isto tako, može se vidjeti da je obiteljska religijska socijalizacija, koja se u djetinjstvu provodi kroz formalne i neformalne oblike religijske socijalizacije, važan i neizostavan faktor

koji ima veći ili manji utjecaj na buduću aktualnu religioznost te na budući vjerski život svakoga djeteta.

Važno je napomenuti da je provedeno istraživanje imalo određena ograničenja. Naime, u uzorku se većinski radi o ispitanicima koji žive u Primorsko-goranskoj i Istarskoj županiji, a bitno je napomenuti da je u prethodnim istraživanjima utvrđeno da su te dvije županije među vodećima u Hrvatskoj prema razini modernizacije i sekularizacije. Iz tih se razloga ne mogu poopćavati rezultati na cijelu Hrvatsku. Sljedeće ograničenje istraživanja jest mjerenje religioznosti roditelja, koje je izvedeno iz procjene ispitanika. Opravdano je pretpostaviti da su procjene roditeljske religioznosti determinirane ispitanikovom religijskom samoidentifikacijom.

6. LITERATURA

1. Boneta, Ž. (2007). Konfesionalnost i (dez)integracija višeetničkih područja. *Migracijske i etničke teme*, 23 (4), 409-422. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/21699> (4. ožujka 2019.)
2. Boneta, Ž., Ivković, Ž. i Šanko-Brletić, M. (2013). Neformalna i formalna religijska socijalizacija u ranom djetinjstvu: veze i paradoksi. *Revija za sociologiju*, 43 (1), 57-81. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/110032> (4. ožujka 2019.)
3. Boneta, Ž. (2016). Klatno se i dalje njiše. Institucionalna religioznost riječkih studenata. *Sociologija i prostor*, 54 (3 (206)), 265-294. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/171453> (5. ožujka 2019.)
4. Cornwall, M. (1988). The Influence of Three Agents of Religious Socialization: Family, Church, and Peers. U: Thomas, D. (ur.), *The Religion and Family Connection: Social Science Perspectives*. Provo, UT: Religious Studies Center, Brigham Young University, 207–31.
5. Črpić, G. i Zrinščak, S. (2010). Dinamičnost u stabilnosti: religioznost u Hrvatskoj 1999. i 2008. godine. *Društvena istraživanja*, 19 (1-2 (105-106)), 3-27. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/52184> (4. ožujka 2019.)
6. Giddens, A. (2007). *Sociologija*. Zagreb : Nakladni zavod Globus.
7. Goja, J. (2000). Neki aspekti religioznosti hrvatske mladeži 1986. i 1999. godine. *Politička misao*, 37 (1), 148-160. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/27490> (5. ožujka 2019.)
8. Haralambos, M. i Holborn, M. (2002). *Sociologija: teme i perspektive*. Zagreb: Golden marketing.
9. Ilišin, V. (2014). *Sociološki portret hrvatskih studenata*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.

10. Kelley, J. (2015). National Context, Parental Socialization, and Religious Belief in 38 Nations as of 2008: The End of National Exceptionalism? *Polish Sociological Review*, 191, 295-314.
11. Lažnjak, J. (1997). Tradicionalna i nova religioznost u postkomunizmu: promjene u religioznosti studenata 1990.-1994. *Društvena istraživanja*, 6 (1 (27)), 49-70. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/31717> (6. ožujka 2019.)
12. Leutar, Z. i Leutar, I. (2007). Religioznost studenata i njezin utjecaj na svakodnevni život. *Obnovljeni život*, 62 (2), 151-175. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/12051> (5. ožujka 2019.)
13. Marinović Jerolimov, D. (2005). Društvene i religijske promjene u Hrvatskoj: teorijsko-hipotetski okvir istraživanja. *Sociologija i prostor*, 43 (2 (168)), 289-302. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/33078> (6. ožujka 2019.)
14. Marinović Jerolimov, D. (2005). Tradicionalna religioznost u Hrvatskoj 2004.: između kolektivnoga i individualnoga. *Sociologija i prostor*, 43 (2 (168)), 303-338. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/33079> (4. ožujka 2019.)
15. Martin, T. F., White, J. M. i Perlman, D. (2003). Religious Socialization: A Test of the Channeling Hypothesis of Parental Influence on Adolescent Faith Maturity. *Journal of Adolescent Research*, 18(2), 169-187.
16. Müller, S. T., Schmidt, P. i De Graaf, N. Which Societies Provide a Strong Religious Socialization Context? Explanations Beyond the Effects of National Religiosity. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 53(4), 739–759.
17. Myers, S. M. (1996). An interactive model of religiosity inheritance: The importance of family context. *American Sociological Review*, 61(5), 858-866.
18. Nikodem, K. (2011). Religija i crkva. Pitanja institucionalne religioznosti u suvremenom hrvatskom društvu. *Socijalna ekologija*, 20 (1), 5-30.
19. Nikodem, K. i Jurlina, J. (2018). U očekivanju opadanja religioznosti? Komparativna analiza religioznosti zagrebačkih studenata. *Sociologija i prostor*, 56 (3 (212)), 273-298.

20. Pavić, Ž. (2016). *Postmoderno društvo i nevidljiva religioznost*. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, Odjel za kulturologiju.
21. Pickel, G. (2009). Secularization as European fate? Results from the Church and Religion in an enlarged Europe Project 2006. U: Pickel, G.; Müller, O. (ur.), *Church and Religion in Contemporary Europe*. Rezultati empiričkog i komparativnog istraživanja. Wiesbaden: VS izdavačka kuća za društvene znanosti, 89-123.
22. Potočnik, D. (2007). Socio-Economic Basis for Religious Socialization and Youth Issues in Croatia. U: Ott, Michael R. (ur.), *The Future of Religion: Toward a Reconciled Society*. Boston, MA: Brill, 365-383.
23. Roussou, E. (2015). From Socialization to Individualization: A New Challenge for Portuguese Religiosity. *Italian Journal of Sociology of Education*, 7 (3): 89-111.
24. Sabe, J. C. (2007). The Crisis in Religious Socialization: An Analytical Proposal. *Social Compass*, 54(1), 97–111.
25. Schreiner, P. (2013). Religious Education in the European Context. *Hungarian Educational Research Journal*, 3 (4), 5-15.
26. Schweitzer, F. (2017). Researching non-formal religious education: The example of the European study on confirmation work. *HTS Teologiese Studies/Theological Studies*, 73(4).
27. Sherkat, D. (2003). Religious socialization: Sources of influence and influences of agency. U: Dillon, M. (ur.), *Handbook of the sociology of religion*. New York: Cambridge University Press, 151-178.
28. Vermeer, P., Janssen, J. i De Hart, J. (2011). Religious Socialization and Church Attendance in the Netherlands from 1983 to 2007: a Panel Study. *Social Compass*, 58(3), 373–392.

29. Vermeer, P., Janssen, J. i Scheepers, P. (2012). Authoritative Parenting and the Transmission of Religion in the Netherlands: A Panel Study. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 22(1), 42-59.
30. Vermeer, P. (2014) Religion and Family Life: An Overview of Current Research and Suggestions for Future Research. *Religions*, 5, 402-421.
31. Voas, D. i Crockett, A. (2005). Religion in Britain: Neither Believing nor Belonging. *Sociology*, 39(1), 11–28.
32. Vrcan, S. (2001). *Vjera u vrtlozima tranzicije*. Split: Dalmatinska akcija.
33. Zrinščak, S. (2001). Ima neka tajna veza, Religioznost mladih kao indikator društvenih i religijskih promjena. *Društvena istraživanja*, 10 (1-2 (51-52)), 19-40.
34. Zrinščak, S. (2008). Što je religija i čemu religija: sociološki pristup. *Bogoslovska smotra*, 78 (1), 25-37. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/25564> (7. ožujka 2019.)